

Τὰ νεκρώσιμα Ἰδιόμελα καὶ τὸ μήνυμά τους στὸ σήμερα

Δημ. Κ. Χοῖλου*

Εἰσαγωγή

Στὴ μετάδοση τοῦ μηνύματος τοῦ εὐαγγελίου, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πεζὸ λόγο, σπουδαῖο ρόλο ἔπαιξε καὶ ὁ μελοποιημένος ποιητικὸς λόγος. Ἡ χρήση τῆς μουσικῆς καὶ τῆς βυζαντινῆς ὕμνογραφίας μὲ τὰ διάφορα τροπάρια καὶ τοὺς ὕμνους στηρίζονται σὲ βιβλικὲς περικοπὲς καὶ ἀντλοῦν τὸ περιεχόμενό τους ἀπὸ τὴ θεολογία τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας¹. Ἡ Ἐκκλησία ἐνθάρρυνε τὴ διάδοση καὶ ἐμπέδωση τῆς ὀρθόδοξης πίστεως μὲ τὴ βυζαντινὴ ὕμνογραφία, ἐφ' ὅσον «ἡ ὁμορφιὰ τοῦ στίχου καὶ τοῦ μέλους συντελοῦν στὴν εὐχερέστερη πρόσληψη τοῦ μυστηρίου τῆς σωτηρίας ἐν Χριστῷ»².

Ἡ νεκρώσιμη ἀκολουθία μὲ τὴ βοήθεια τῶν ὕμνων καὶ τῶν τροπαρίων τῆς ἀποτελεῖ τὴν ἀπάντηση τῆς ἐκκλησίας στὸ τραγικὸ γεγονός τοῦ θανάτου, τονίζοντας τὴ ματαιότητα τῶν ἐγκοσμίων ἔναντι τῆς ἀσύγκριτης ἀξίας τῶν ἀγαθῶν τῆς οὐρανοῦ βασιλείας καὶ ὀδηγώντας τοὺς πιστοὺς σὲ σκέψεις ἐσωτερικῆς περισυλλογῆς³, ὥστε «λαβεῖν τὰ λυπηρὰ ὡς φιλοσοφίας ὕλην»⁴.

* Ὁ Δημήτριος Κ. Χοῖλου εἶναι διδάκτωρ καὶ μεταδιδακτορικὸς ἐρευνητὴς τοῦ Τμήματος Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ. Ὑπηρετεῖ ὡς θεολόγος καθηγητὴς στὸ 3^ο Γυμνάσιο Ἱεράπετρας Κρήτης.

1. Κούκουρα Δ., “The necessity of the sermon in liturgical life” στὸ *Τὸ μήνυμα τοῦ εὐαγγελίου*, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 166.

2. Κούκουρα Δ., *Ρητορικὴ καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Ρητορικὴ*, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 191.

3. Θεοδώρου Ἀ., *Ἄμωμοι ἐν ὁδῷ*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 1990, σ. 32.

4. Γρ. Θεολόγου, *Ἐπιστ. Ὁμοφρονίῳ*, PG 37, 361B.

Τόσο οἱ εὐχῆς ὅσο καὶ τὰ νεκρώσιμα τροπάρια ποὺ ἀκούγονται κατὰ τὴν τέλεση τῆς νεκρώσιμης ἀκολουθίας θεολογοῦν γύρω ἀπὸ τὸ μεγάλο μυστήριο τοῦ θανάτου καὶ τὸ θαῦμα τῆς ἀναστάσεως μεταφέροντας ἀκριβῶς αὐτὴν τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας⁵. Ἐτσι ἡ νεκρώσιμη ἀκολουθία βοηθεῖ κυρίως νὰ ἀποκαλυφθεῖ ἡ ἀλήθεια γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸν θάνατο, ὥστε μὲ τὴν ἀλήθεια αὐτὴ νὰ μπορέσουν οἱ ἄνθρωποι νὰ σωθοῦν⁶.

Στόχος τοῦ παρόντος ἄρθρου εἶναι νὰ παρουσιασθεῖ τὸ αἰσιόδοξο μήνυμα τῆς κατάργησης τοῦ θανάτου ποὺ μεταφέρουν ἰδιαίτερος τὰ νεκρώσιμα ἰδιόμελα ποὺ φάλλονται κατὰ τὴν τέλεση τῆς νεκρώσιμης ἀκολουθίας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν «πλουσιωτέραν, ποικιλωτέραν, δραματικωτέραν καὶ περιπαθεστέραν ἐξ ὅλων μας τῶν ἀκολουθιῶν»⁷. Στὸ σύνολό τους τὰ νεκρώσιμα ἰδιόμελα περιγράφουν τὴ ματαιότητα τῆς ζωῆς, τὴν ἀστάθεια τῶν ἐγκοσμίων, τὸν ἀγῶνα τῆς ψυχῆς πρὶν φύγει ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ τὸ ἀνεξήγητο τῆς διάλυσης τοῦ δεσμοῦ σώματος καὶ ψυχῆς. Συνεπῶς μὲ τὰ νεκρώσιμα ἰδιόμελα ἡ Ἐκκλησία ἀντικρῶζει κατάματα τὸν θάνατο, χειραγωγεῖ τὸν ἄνθρωπο σὲ μιὰ λυτρωτικὴ διαφώτιση καὶ παρηγορεῖ τοὺς θλιμμένους. Ἐνῶ ὁ κόσμος ἀντιμετωπίζει τὸν θάνατο μὲ αἰσθήματα ἀπελπισίας καὶ φόβου, ἡ Ἐκκλησία μεταδίδει τὴν ἐλπιδοφόρο βεβαιότητα ὅτι ὁ Χριστὸς μὲ τὴν Ἀνάστασή του διέλυσε τὸ βασίλειο τοῦ Ἄδου καὶ πέθανε «ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτ' ἔστιν τὸν διάβολον»⁸.

Τὰ ἰδιόμελα τῆς νεκρώσιμης ἀκολουθίας ἀποτελοῦν ἔργο τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Ὀνομάζονται ἰδιόμελα γιὰτὶ φάλλονται μὲ αὐθυπόστατο μέλος, χωρὶς κανένα μουσικὸ καὶ

5. Σκαλτσῆ Π., «Θεολογικὲς Προϋποθέσεις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς κήδευσης καὶ ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῆς νεκρώσιμης ἀκολουθίας» στὸ *Λειτουργικὲς Μελέτες II*, ἐκδ. Πουρναρᾶ, σ. 543.

6. Σμέμαν Ἀ., *Ἐσχάτος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος* (μτφρ. Βασίλης Ἀργυριάδης), ἐκδ. ἐν Πλῶ, Ἀθήνα 1999, σ. 116.

7. Καλλίνικου Κ. (πρωτ/ρου), *Ὁ Χριστιανικὸς γὰρ καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 1969, σ. 557.

8. *Εβρ.* 2, 17.

ποιητικό πρότυπο και χωρίς να λαμβάνονται τὰ ἴδια ὡς πρότυπο γιὰ ἄλλες προσόμοιες συνθέσεις· γι' αὐτὸ καὶ θεωροῦνται πρόδρομοι τοῦ ἐλεύθερου στίχου⁹. Τὸ μουσικὸ μέλος τους δὲν τηρεῖ αὐστηρὰ τὸ «προσωδιακὸ» μέτρο καὶ δὲν προσδιορίζεται οὔτε ὁ ἀριθμὸς τῶν συλλαβῶν οὔτε ὁ προσωδιακὸς τόνος. Εἶναι γραμμένα κατὰ τὴν ἀντιστοιχία τῶν ὀκτώ ἤχων τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, κάτι ποὺ ἀποδεικνύει τὸ πολιτιστικὸ ὑπόστρωμα τοῦ ὕμνωδου σὲ συνάρτηση μὲ τὴ λόγια γραπτὴ γλῶσσα καὶ τὴν ὑπαρξὴ ρητορικῶν σχημάτων¹⁰. Τὰ νεκρώσιμα ἰδιόμελα ψάλλονται εἰρμολογικά, δηλαδὴ σύντομα, ὥστε νὰ μὴν παρατείνεται ἡ διάρκεια τῆς ψαλλομένης νεκρώσιμης ἀκολουθίας.

Τὸ νεκρώσιμο ἰδιόμελο τοῦ γ' ἤχου γράφηκε πρῶτο ἀπὸ τὸν ἅγιο Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνό, γιὰ νὰ παρηγορήσει ἕναν μοναχὸ ποὺ πενθοῦσε γιὰ τὸν θάνατο τοῦ ἀδερφοῦ του¹¹. Τὸ τροπάριο τοῦ β' ἤχου ποὺ ἀρχίζει μὲ τὸν στίχο «Ὡς ἄνθος μαραίνεται» καὶ τοῦ γ' ἤχου «Ὅντως φοβερῶτατον» θεωροῦνται μεταγενέστερες προσθήκες γιὰτὶ δὲν δικαιολογοῦνται διπλᾶ τροπάρια μόνον γιὰ δύο ἤχους. Ἐπιπλέον τὰ δύο αὐτὰ τροπάρια δὲν παρουσιάζουν τὴν ποιητικὴ πρωτοτυπία καὶ ἀναλογία ποὺ συναντοῦμε στὰ ἐπόμενα ὀκτώ.

Νεκρώσιμο Ἰδιόμελο. Ἦχος α'

Ποία τοῦ βίου τρυφή διαμένει λύπης ἀμέτοχος; Ποία δόξα ἔστηκεν ἐπὶ γῆς ἀμετάθετος; Πάντα σκιᾶς ἀσθενέστερα, πάντα ὀνείρων ἀπατηλότερα· μία ῥοπή, καὶ ταῦτα πάντα θάνατος διαδέχεται. Ἄλλ' ἐν τῷ φωτί, Χριστέ, τοῦ προσώπου σου, καὶ τῷ γλυκασμῷ τῆς σῆς ὠραιότητος, ὃν ἐξελέξω ἀνάπαυσον, ὡς φιλόανθρωπος.

9. Δετοράκη Θ., *Βυζαντινὴ Ὑμνογραφία*, Ἡράκλειο 1997, σ. 91.

10. Κούκουρα Δ., *Ἐκκλησία καὶ Γλῶσσα*, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 113.

11. Ἰωάννου Ἱεροσολύμων, *Βίος τοῦ Ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ*, PG 94, 468.

Τὸ μήνυμα τοῦ Ἰδιόμελου

Ὁ ὕμνος παρουσιάζει τὸ ἐφήμερο καὶ μάταιο τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς μέσα ἀπὸ μία σειρά ἐρωτήσεων ποὺ ὡς ἀπάντησή τους ὁ ὕμνογράφος δέχεται τὴ διαπίστωση πὼς ὅλα τὰ ἀνθρώπινα πράγματα εἶναι «σκιᾶς ἀσθενέστερα, ὄνειρων ἀπατηλότερα». Ἡ διαπίστωση τοῦ ὕμνογράφου δικαιολογεῖται στὸ γεγονός πὼς ὅλα μέ «μία ῥοπή, πάντα θάνατος διαδέχεται». Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ποιητὴς καλεῖ ἔμμεσα τοὺς πιστοὺς νὰ ἀπαρνηθοῦν τὶς φευτικές ἀξίες, τὰ ἀσθενῆ καὶ ἀπατηλὰ αὐτοῦ τοῦ κόσμου καὶ νὰ ἀναζητήσουν τὶς αἰώνιες ἠθικὲς ἀρχές¹². Γιὰ τὸν ὕμνογράφο ὁ θάνατος ἐναλλάσσει στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου τὴ χαρὰ μὲ τὴ λύπη, τὴν ἡδονὴ μὲ τὴν ὀδύνη, τὴν εὐτυχία μὲ τὴ δυστυχία καὶ καθιστᾶ σχετικὴ κάθε εἶδους κοσμικὴ ἐπιδίωξη, τρυφὴ καὶ δόξα.

Οἱ παραπάνω μελαγχολικὲς σκέψεις βρίσκουν διέξοδο στὴ χριστιανικὴ ἐλπίδα ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὸ σωτήριο μήνυμα τῆς πίστεως στὸ φωτεινὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Γιὰ τὸν ὕμνογράφο ἡ ματαιότητα τοῦ κόσμου ἀντιμετωπίζεται μόνον μὲ ἐλπίδα «ἐν τῷ φωτί, τοῦ προσώπου» τοῦ Χριστοῦ «καὶ τῷ γλυκασμῷ τῆς [αὐτοῦ] ὠραιότητος».

Συνεπῶς τὸ νεκρώσιμο ἰδιόμελο μεταφέρει τὸ μήνυμα πὼς ὁ θάνατος δὲν ἀποτελεῖ τραγικὴ κατάληξη γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀλλὰ ἀποδέσμευση ἀπὸ τὰ ἐφήμερα καὶ μάταια μιᾶς ζωῆς συνεχῶς μεταβαλλόμενης. Οἱ πικρίες τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ὑπερβαίνονται μόνον μὲ τὸ μυστήριο τῆς ἀνάστασης, τὴν ἐλπίδα τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν καὶ τὴν ἀνάπαυση κοντὰ στὸν Θεό¹³.

Νεκρώσιμο ἰδιόμελο. ᾠχος β'

Ὡς ἄνθος μαραίνεται, καὶ ὡς ὄναρ παρέρχεται, καὶ διαλύεται

12. Καλύβα Ἀ. (πρωτ(ρου), *Ἡ Μεγάλῃ Ἑβδομάδα καὶ τὸ Πάσχα στὴν Ἑλληνοορθόδοξη Ἐκκλησία* (μτφρ. Δήμητρα Κούκουρα), ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 154.

13. Θεοδώρου Ἀ., *Ἄμωμοι ἐν ὁδῷ*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 1990, σ. 134.

πᾶς ἄνθρωπος· πάλιν δὲ ἠχούσης τῆς σάλπιγγος, νεκροί, ὡς ἐν συσσεισμῶ, πάντες ἀναστήσονται πρὸς τὴν σὴν ὑπάντησιν, Χριστὲ ὁ Θεός· τότε, Δέσποτα, ὄν μετέστησας ἐξ ἡμῶν, ἐν ταῖς τῶν Ἁγίων σου κατὰτάξον σκηναῖς, τὸ πνεῦμα τοῦ σοῦ δούλου, Χριστέ.

Τὸ μήνυμα τοῦ Ἰδιόμελου

Τὸ νεκρώσιμο ἰδιόμελο τοῦ β' ἤχου χαρακτηρίζεται γιὰ τὴ μελωδία μὲ τὴν ὁποία ἀποδίδει ἰδιαίτερη γλυκύτητα καὶ ἱεροπρεπῆ σεμνότητα στὸ νόημα τῶν στίχων. Ὡς θέμα του παρουσιάζεται ἡ μνήμη τοῦ θανάτου ποὺ ἀποτελεῖ γόνιμη πνευματικὴ ἐργασία καὶ ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο σὲ ἐγρήγορηση καὶ σωφρονισμό. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος θὰ πρέπει νὰ ἀξιοποιεῖ τὴν κάθε ἡμέρα ὡς τὴν τελευταία ἡμέρα τῆς ζωῆς του¹⁴, ὥστε νὰ ἐνεργεῖ καὶ νὰ σκέπτεται σωστὰ προσεγγίζοντας τὴν ἀλήθεια τῆς ζωῆς¹⁵.

Στὸ ἰδιόμελο παρουσιάζεται ἡ γύμνια τοῦ ἀνθρώπινου πλάσματος μπροστὰ στὴν κυνικότητα τοῦ θανάτου. Γιὰ τὸν ὕμνο-γράφο τὸ μάταιο τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ποὺ γρήγορα χάνεται¹⁶ στηρίζεται στὸ γεγονός πὼς ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν ἐμφάνιση τοῦ θανάτου «Ὡς ἄνθος μαραίνεται, καὶ ὡς ὄναρ παρέρχεται». Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος γίνεται κατανοητὸ πὼς δὲν ἔχει νόημα νὰ ἐπιδιώκει τὰ ἐφήμερα, πρόσκαιρα καὶ ἀπατηλὰ αὐτῆς τῆς ζωῆς, γιὰτὶ ὅλα χάνονται. Ἐπιπλέον ὁ θάνατος βοηθεῖ τὸν ἄνθρωπο νὰ συνειδητοποιήσῃ τὴν εὐτέλεια καὶ τὴ μηδαμινότητά του, περιορίζοντας τὸν ἐγωισμό καὶ τὴν ἔπαρση καὶ διατηρώντας ἔντονα τὸ αἶσθημα τῆς ταπεινοφροσύνης μέσα στὴ δημόσια δράση του¹⁷.

Ὁ ποιητὴς τῆς Ἐκκλησίας, θέλοντας νὰ ἐνισχύσει τὸ ποιῆμα

14. Μ. Ἀθανασίου, *Βίος Ὁσίου Ἀντωνίου*, PG 26, 19, 872A-B.

15. Μαντζαρίδη Γ., *Χριστιανικὴ Ἠθικὴ II*, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1981, σ. 640· Καλλιακμάνη Β. (πρωτ/ρου), «Τὸ μυστήριον τοῦ θανάτου. Θεολογικοποιμαντικὴ προσέγγιση», στὸ *Νεκρώσιμα τελετουργικά: εἰσηγήσεις, πορίσματα Ἱερατικοῦ Συνεδρίου τῆς Ἱ. Μ. Δράμας*, Δράμα 2001, σ. 34-35.

16. Γρ. Θεολόγου, *Ἐπιτάφιος εἰς τὸν πατέρα*, PG 35,1041AB.

17. Βασιλειάδη Ν., *Τὸ μυστήριον τοῦ θανάτου*, ἐκδ. Σωτήρ, Ἀθήνα 2007, σ. 99.

ἀπέναντι στὴ φαινομενικὴ ἐπικράτηση τοῦ θανάτου στὸν κόσμο ὅπως αὐτὴ παρουσιάζεται στὸ πρῶτο τμήμα τοῦ ὕμνου του, προχωρεῖ ἓνα βῆμα παραπέρα καὶ παρουσιάζει τὴν ὑπέρβαση καὶ κατάργηση τοῦ θανάτου μὲ τὸ γεγονὸς τῆς Ἀναστάσεως. Ἔτσι ὑπενθυμίζεται ἡ χαρμόσυνη εἶδηση καὶ βεβαιότητα τῆς ἀνάστασης τῶν νεκρῶν: «πάντες ἀναστήσονται πρὸς τὴν σὴν ὑπάντησιν, Χριστέ ὁ Θεός» ποὺ θὰ γίνεῖ κατὰ τὴν τελικὴ κρίση. Τὸ ἰδιόμελο μεταφέρει τὸ μήνυμα τῆς σιγουριᾶς γιὰ τὴν κατάργηση τοῦ θανάτου ποὺ κάνει τοὺς χριστιανοὺς νὰ ἀντιμετωπίζουν τὴν παροῦσα ζωὴ μὲ ἄλλη στάση καὶ ποιότητα¹⁸, γιὰ τὴν ὁ ἄνθρωπος «παροδεῦειν μὲν τὸν βίον τοῦτον, ἐπείγεσθαι δὲ πρὸς ἑτέραν ζωὴν»¹⁹.

Τὸ ἰδιόμελο τονίζει στὸ σύνολό του πὼς ὁ ἄνθρωπος, ἂν καὶ καθημερινὰ βρίσκεται ἀντιμέτωπος μὲ τὸν θάνατο καὶ τὴ φθορά, θὰ πρέπει νὰ ἐλπίζει στὴν ἀνάσταση, γιὰ τὴν ὁ Θεός, ποὺ δημιούργησε τὸν ἄνθρωπο, εἶναι σὲ θέση καὶ νὰ ἀναστήσει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸν ἀφανισμό, στὸν ὁποῖο ὁδηγεῖται μὲ τὴ φθορὰ καὶ τὸν θάνατο²⁰.

Νεκρώσιμο ἰδιόμελο. Ἦχος β' (ἐκτὸς Τυπικοῦ)

*Οἱμοι, οἶον ἀγῶνα ἔχει ἡ ψυχὴ, χωριζομένη ἐκ τοῦ σώματος!
Οἱμοι, πόσα δακρύει τότε, καὶ οὐχ ὑπάρχει ὁ ἐλεῶν αὐτήν! Πρὸς
τοὺς Ἀγγέλους τὰ ὄμματα ρέπουσα, ἄπρακτα καθικετεύει
πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τὰς χεῖρας ἐκτείνουσα, οὐκ ἔχει τὸν
βοηθοῦντα. Διό, ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, ἐννοήσαντες ἡμῶν τὸ
βραχὺ τῆς ζωῆς, τῷ μεταστάντι τὴν ἀνάπαυσιν, παρὰ Χριστοῦ
αἰτησώμεθα, καὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὸ μέγα ἔλεος.*

18. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Κεφάλαια διάφορα*, 5, 76, PG 90, 1380C. Πατρῶνου Γ., *Ἱστορία καὶ ἐσχατολογία στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 2002, σ. 372.

19. Μ. Βασιλείου, *Εἰς τοὺς Ψαλμούς*, PG 29, 252A.

20. Μαντζαρίδη Γ., *Χριστιανικὴ Ἠθικὴ II*, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1981, σ. 667.

Τὸ μήνυμα τοῦ Ἰδιόμελου

Τὸ παραπάνω νεκρώσιμο ἰδιόμελο δὲν ἀποτελεῖ ἔργο τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Ὡς θέμα του παρουσιάζει τὴ δραματικὴ σκηνὴ τοῦ χωρισμοῦ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα κατὰ τὴν ὥρα τοῦ θανάτου, καθὼς καὶ τὴν ἐπιθανάτια ἀγωνία τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ψυχορραγεῖ.

Ὁ θάνατος, ἂν καὶ ἀποτελεῖ τὴ λύση τῶν δεινῶν τῆς ἐπίγειας ζωῆς, εἶναι μιὰ ἰσχυρὴ δοκιμασία γιὰ τὴν ψυχὴ ποὺ καλεῖται νὰ ἀποχωρισθεῖ τὸ σῶμα μὲ τὸ ὁποῖο συνδέθηκε σὲ ὅλο της τὸν βίον²¹. Ἡ εἰκόνα τῆς ψυχῆς ποὺ «ἄπρακτα καθικετεύει» νὰ μὴν ἐγκαταλείψει τὸν κόσμον αὐτὸ ἐντείνει τὸ μήνυμα τῆς ματαιότητος καὶ τοῦ ὀλιγόχρονου τῆς ζωῆς μας.

Τὸ ἰδιόμελο προτρέπει: «Διό, ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, ἐννοήσαντες ἡμῶν τὸ βραχὺ τῆς ζωῆς». Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο συστήνεται οἱ πιστοὶ νὰ φροντίσουν γιὰ τὴ στιγμή τῆς ἐξόδου τῆς ψυχῆς, προσφεύγοντας στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ὥστε νὰ προφθάσουν νὰ ἐτοιμασθοῦν ἔγκαιρα μὲ μετάνοια καὶ ἐξομολόγηση. Ἄλλωστε ἔχοντας κατὰ νοῦ τὴ συνεχόμενη προετοιμασία γιὰ τὴ στιγμή τοῦ θανάτου, τότε ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ ἔχει λόγο νὰ φοβηθεῖ τὸν τελωνισμό, γιὰτὶ θὰ τὸν προῦπαντήσουν ἄγγελοι φαιδροὶ καὶ φωτεινοί.

Τὴν τραγικότητα τοῦ θανάτου τὴν διαλύει ἡ ἐλπίδα πῶς, ἂν καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ βοηθήσει τὴν ψυχὴ τὴν ὥρα ἐκείνη τοῦ θανάτου οὔτε ἄγγελοι οὔτε ἄνθρωποι, ὑπάρχει ὁ Δημιουργὸς της ποὺ προσφέρει τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀνάσταση. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ὕμνωδὸς παρακαλεῖ «τῷ μεταστάντι τὴν ἀνάπαυσιν, παρὰ Χριστοῦ αἰτησώμεθα, καὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὸ μέγα ἔλεος».

Τελικὰ ὁ ὕμνος, ἂν καὶ ξεκινᾷ μὲ τὸ «οἶον ἀγῶνα ἔχει ἡ ψυχὴ, χωριζομένη ἐκ τοῦ σώματος», καταλήγει νὰ στρέψει τὴν

21. Γρ. Θεολόγου, *Ἠθικά*, 34,25 PG 37, 947A. Γρ. Νύσσης, *Πρὸς Ἀπολλινάριον*, 17, PG 45, 1153D. Βασιλειάδη Ν., *Τὸ μυστήριον τοῦ θανάτου*, ἐκδ. Σωτήρ, Ἀθήνα 2007, σ. 89. Θεοδώρου Α., *Ἄμωμοι ἐν ὁδῷ*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 1990.

προσοχή ὄλων στὸν Θεὸ ἀπὸ τὸν ὁποῖο καὶ ἀντλείται ἡ ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως. Ὁ Θεὸς εἶναι ποὺ ἔφερε τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία στὴ ζωὴ²² καὶ στὰ χέρια Του βρίσκεται ἡ πνοὴ ὄλων τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ μόνη διέξοδος στὸ ἀδιέξοδο τοῦ θανάτου.

Νεκρώσιμο Ἰδιόμελο. Ἦχος γ΄

Πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα, ὅσα οὐχ ὑπάρχει μετὰ θάνατον· οὐ παραμένει ὁ πλοῦτος, οὐ συνοδεύει ἡ δόξα· ἐπελθὼν γὰρ ὁ θάνατος, ταῦτα πάντα ἐξηφάνισται. Διὸ Χριστῷ τῷ ἀθανάτῳ Βασιλεῖ βοήσωμεν· τὸν μεταστάντα ἐξ ἡμῶν ἀνάπαυσον, ἔνθα πάντων ἐστὶν εὐφραينوμένων ἡ κατοικία.

Τὸ μήνυμα τοῦ Ἰδιόμελου

Γιὰ τὸ ἰδιόμελο τοῦ γ΄ ἤχου τὰ ἐγκόσμια ἀγαθὰ «ὅσα οὐχ ὑπάρχει μετὰ θάνατον», ὅπως ἡ εὐτυχία καὶ ὁ πλοῦτος, εἶναι μάταια καὶ παροδικὰ σὲ σύγκριση μὲ τὴν κατὰ Χριστὸν μακαριότητα. Ὁ ὕμνος δὲν ὑποτιμᾷ τὴν ὁμορφιὰ τοῦ ἐπίγειου βίου, οὔτε υἰοθετεῖ μία δυαλιστικὴ καὶ κοσμοφοβικὴ στάση, ἀλλὰ ξεκαθαρίζει πῶς ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα μάταια εἶναι μονάχα «ὅσα οὐχ ὑπάρχει μετὰ θάνατον». Ὁ ποιητὴς τοῦ ὕμνου καλεῖ τοὺς πιστοὺς σὲ περισυλλογὴ, προβληματισμὸ καὶ αὐτοεξέταση, μέσα ἀπὸ μιὰ συνεχῆ μνήμη θανάτου²³, τονίζοντας τὸ πραγματικὸ νόημα τῆς ζωῆς ποὺ βρίσκεται μόνο μέσα στὴν προοπτικὴ τῆς αἰωνιότητος «ἔνθα πάντων ἐστὶν εὐφραينوμένων ἡ κατοικία»²⁴.

Ὁ θάνατος, ὡς ἀποφασιστικὴ στιγμή μέσα στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, βοηθεῖ νὰ κατανοηθεῖ ἡ ἀλήθεια τῆς ζωῆς μὲ σαφήνεια, δείχνοντας τὴν ὠμὴ πραγματικότητά πῶς «πάντα ματαιότης τὰ

22. Σταμούλη Χρ., *Κάλλος τὸ ἅγιον: προλεγόμενα στὴ φιλόκαλη αἰσθητικὴ τῆς Ὁρθοδοξίας*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2010, σ. 211.

23. Τσάμη Δ., *Εἰσαγωγή στὴν σκέψη τῶν πατέρων τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας*, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 205.

24. Συμεὼν Νέου Θεολόγου, *Ἠθικά*, 11, SC 129, 350-358.

άνθρώπινα»²⁵. Αυτή ή αποδοχή τής ματαιότητας τών έγκοσμίων θέτει τὸ πρόβλημα τής αὐτοσυνειδησίας καὶ κατ' ἐπέκταση τής ἀνάγκης γιὰ ἀποβολή τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου τής ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου²⁶.

Γιὰ τὸν ὕμνογράφο ὁ πλοῦτος ὡς ἀγαθὸ εἶναι ἀσταθὲς καὶ ρευστό, γιατί «μετὰ θάνατον· οὐ παραμένει». Εἶναι γεγονός πὼς ἡ ἀβεβαιότητα καὶ τὰ δεινὰ ποὺ δημιουργεῖ ὁ θάνατος ὀδηγοῦν τὸν ἄνθρωπο νὰ διακατέχεται ἀπὸ τὸ ἔνστικτο τής αὐτοσυντήρησης, στηριζόμενος στὸν πλοῦτο καὶ τὴν ἀνθρώπινη ματαιοδοξία²⁷ ὡς πηγῆς τών διαφόρων ψυχολογικῶν καὶ πνευματικῶν ἀνωμαλιῶν γιατί: «...οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν ἐπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους καὶ βλαβεράς...»²⁸. Ἄλλωστε ὁ πλούσιος μικραίνει τόσο τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νὰ χωράει μόνο στὰ ὑλικά πράγματα καὶ τὶς ἀπολαύσεις, ἐνῶ ἡ ἀπληστία καὶ ἡ φιλαργυρία ἐντείνουν τὴ ματαιότητα τής ζωῆς: στὸ τέλος «ἐπελθὼν γὰρ ὁ θάνατος, ταῦτα πάντα ἐξηφάνισται». Ὁ ὕμνος καθιστᾷ σαφὲς στὸν πιστὸ πὼς ὁ πλοῦτος ὄχι μόνον «οὐ παραμένει» ὡς προσωρινὸς καὶ μάταιος ἀλλὰ ἐπιπλέον «πλούσιοι ἐπτώχευσαν καὶ ἐπέινασαν»²⁹. Ἔτσι ὁ ὕμνος διδάσκει πὼς μετὰ τὴ μνήμη τοῦ θανάτου ἀπαλλάσσεται ὁ σώφρων ἀπὸ τὸ θάμβος τοῦ πλούτου, τής χλιδῆς καὶ τής ραστώνης.

Οἱ πιστοὶ προτρέπονται μέσα ἀπὸ τὸν ὕμνο νὰ ἐπιδιώξουν τὴν πνευματικὴ ἐγρήγορηση καὶ καθαρότητα, προκειμένου ἀπὸ τὴν ἐπίγεια ζωὴ τους νὰ ζοῦν τὴν παραδείσια χαρὰ στὸ τώρα, ἀγωνιζόμενοι ἔμπρακτα γιὰ τὴ βίωση τής ἀρετῆς. Τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου ἔχουν ἀξία, γιατί ἐξυπηρετοῦν τὴν ἐπίγεια ζωὴ τών ἀνθρώπων καὶ τὴν ἐξάσκησή τών ἀρετῶν, ὅπως εἶναι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ φιλανθρωπία. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ

25. Bloom A., «Θάνατος καὶ ἀπώλεια» στὸ Ζωντανὴ Ὁρθοδοξία στὸ σύγχρονο κόσμο, ἐκδ. Ἑστία, Ἀθήνα 2001, σ. 124.

26. Τίγκα Α., *Ἡ ταφή τών νεκρῶν: συνισταμένη τής Ἁγιογραφικῆς διδασκαλίας, τής Πατερικῆς παραδόσεως καὶ τής θύραθεν γραμματείας*, Ἀθήνα 1993, σ. 12.

27. Ρωμανίδη Ἰω., *Τὸ Προπατορικὸν ἀμάρτημα*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1987 σ. 162.

28. Α' Τιμ. 6, 9.

29. Ψαλμ. 33, 11.

πρέπει νὰ τὰ περιφρονεῖ ἀλλὰ νὰ τὰ χρησιμοποιεῖ μὲ φρόνηση καὶ εὐγνωμοσύνη ἀπέναντι στὸν Θεό, γιατί: «...πᾶς ἄνθρωπος, ὃς φάγεται καὶ πίνεται καὶ ἴδη ἀγαθὸν ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ, δόμα Θεοῦ ἐστίν...»³⁰.

Συμπερασματικά, ὁ ὕμνος μεταφέρει τὸ μήνυμα πὼς ὁ θάνατος δὲν ἀποτελεῖ τὸ τέλος τῆς ἐνδοκοσμικῆς παρουσίας τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ μιὰ νέα ἀρχὴ στὴν ἀπεραντοσύνη τῆς αἰωνιότητος, ποὺ βοηθεῖ στὴ συνειδητοποίηση τοῦ πεπερασμένου τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁδηγεῖ τελικὰ στὴν ὀλοκλήρωση τοῦ προσώπου³¹. Τελικὰ μὲ τὸν θάνατο, ἀποδεσμευμένοι ἀπὸ τὰ μάταια τῆς ἐγκοσμιοτήτος, ὁδηγούμαστε στὴν ἐπίτευξη τοῦ σκοποῦ τῆς ὑπαρξῆς μας ποὺ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ νὰ φθάσουμε στό «μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ»³² γιὰ νὰ γίνουμε πραγματικὴ εἰκόνα Θεοῦ³³.

Νεκρώσιμο ἰδιόμελο. Ἦχος δ΄

Ὅντως φοβερῶτατον, τὸ τοῦ θανάτου μυστήριον, πὼς ψυχὴ ἐκ τοῦ σώματος, βιαίως χωρίζεται ἐκ τῆς ἀρμονίας, καὶ τῆς συμφυΐας ὃ φυσικώτατος δεσμός, βουλήματι ἀποτέμνεται. Διό σε ἱκετεύομεν· τὸν μεταστάντα ἀνάπαυσον, ἐν σκηναῖς τῶν Δικαίων σου, Ζωοδότα Φιλάνθρωπε.

Τὸ μήνυμα τοῦ Ἰδιόμελου

Τὸ νεκρώσιμο ἰδιόμελο τοῦ Δ΄ ἤχου παρουσιάζει τὸν θάνατο ὄχι ὡς ἓνα νομοτελειακὸ βιολογικὸ τέρμα ἀλλὰ ὡς μιὰ μεταφυσικὴ παρὰ φύσιν καταστροφή. Ὡς ἐκ τούτου ξεκαθαρίζεται πὼς

30. Ἐκ. 3, 13.

31. Bloom A., «Θάνατος καὶ ἀπώλεια», στὸ Ζωντανὴ Ὁρθοδοξία στὸ σύγχρονο κόσμος, ἐκδ. Ἐστία, Ἀθήνα 2001, σ. 119. Πλεξίδα Γ., Ἡ ἀνθρωπολογία τοῦ κακοῦ, τὸ πρόβλημα τῆς Θεοδικίας καὶ οἱ Ἀνθρωπολογικὲς Προϋποθέσεις στὴ σκέψη τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 221.

32. Ἐφ. 4,17

33. Bloom A., ὁ.π., σ. 113

δὲν δικαιολογεῖται καμία συμφιλίωση μὲ τὸν θάνατο ποὺ εἶναι ἀφύσικος, φρικτός, ἀποτρόπαιος καὶ –σύμφωνα μὲ τὸν ὕμνο– «φοβερώτατον μυστήριον».

Ὁ ὕμνος μὲ τὴν ἀποστροφή του «πῶς ψυχὴ ἐκ τοῦ σώματος, βιαίως χωρίζεται ἐκ τῆς ἁρμονίας, καὶ τῆς συμφυΐας ὁ φυσικώτατος δεσμός» παρουσιάζει τὴ μυστικὴ ἐνότητα σώματος καὶ ψυχῆς, ἀποφεύγοντας κάθε εἶδους πλατωνικοῦ τύπου ὠριγενιστικὸ δυαλισμό³⁴. Ἡ νεκρώσιμη ἀκολουθία στὸ σύνολό της ἀκολουθεῖ τὴ διδασκαλία τῆς ὀρθόδοξης ἀνθρωπολογίας, προσεγγίζοντας ὀλιστικὰ τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο ὡς ἐνιαία ψυχοσωματικὴ ὄντοτητα. Στέκεται μακριὰ ἀπὸ διαρχικὲς τάσεις ἢ περιφρόνηση τοῦ σώματος καταλύοντας ἔτσι κάθε κοσμολογικὴ καὶ ἀνθρωπολογικὴ διαρχία, ποὺ δὲν ἐπιτρέπει τὴ θεοποίηση οὔτε μόνο τῆς ὕλης οὔτε μόνο τοῦ πνεύματος³⁵. Γι' αὐτὸ καὶ σκοπὸς τοῦ ὕμνου δὲν εἶναι νὰ προκρίνει τὴν ψυχὴ ἔναντι τοῦ σώματος, ἀλλὰ νὰ ἀποδείξει τὴ φανέρωση τῆς ἐνότητας αὐτῶν τῶν δύο στοιχείων στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ὑφίσταται πραγματικά³⁶.

Τὸ μήνυμα ποὺ μεταφέρεται εἶναι πῶς ἡ μοναδικότητα τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου πιστοποιεῖται στὴν ἐνότητα ψυχῆς καὶ σώματος³⁷, στοιχεῖα τὰ ὁποῖα συνυπάρχουν ἁρμονικὰ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐπίγειας ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς τὴ δυνατότητα νὰ ὑπάρξει ἡ ψυχὴ μόνη της μακριὰ ἀπὸ τὸ σῶμα ἢ καὶ τὸ ἀντίθετο³⁸. Αὐτὴ ἡ ἐνιαία ἀνθρώπινη ψυχοσωματικὴ ὑπόσταση,

34. Βλέτση Α., *Τὸ προπατορικὸ Ἄμάρτημα στὴ Θεολογία τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ* (Ἐρευνα στὶς ἀπαρχὲς μιᾶς ὄντολογίας τῶν κτιστῶν), ἐκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1998, σ. 100.

35. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Κεφάλαια περὶ θεολογίας*, 2,88, PG 90,1168. Ματσούκα Ν., *Μυστήριον ἐπὶ τῶν ἱερῶς κεκοιμημένων* (ΦΘΒ 24), ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 25.

36. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, *Ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία*, 7,9, PG 3, 565BC. Ματσούκα Ν., *Μυστήριον ἐπὶ τῶν ἱερῶς κεκοιμημένων* (ΦΘΒ 24), ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 31. Σταμούλη Χρ., *Κάλλος τὸ ἅγιον: προλεγόμενα στὴ φιλόκαλη αἰσθητικὴ τῆς Ὀρθοδοξίας*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2010, σ. 215.

37. Βλέτση Α., *Τὸ προπατορικὸ Ἄμάρτημα*, ὁ.π., σ. 102.

38. Μ. Βασιλείου, *Εἰς τὸ Πρόσεχε σεαυτῶ*, PG 29, 337D. Γρ. Παλαμᾶ, *Προσωποῖα*, PG 150, 1361.

ποῦ προκαλεῖ τὸν θαυμασμό³⁹, δὲν καταστρέφεται ἀκόμη καὶ μετὰ ἀπὸ τὸν θάνατο, ἀλλὰ διατηρεῖ στὸ στοιχεῖο τῆς ψυχῆς ὅλα τὰ ὑποστατικὰ χαρακτηριστικὰ ποῦ θὰ τῆς ἐπιτρέψουν τὴ διατήρηση τῆς ἐνότητας καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν ἐπανένωση μὲ τὸ οἰκεῖο σῶμα⁴⁰.

Γιὰ τὸν ὕμνο ὁ θάνατος, ἂν καὶ ἐκλαμβάνεται ὡς βίαιος χωρισμὸς «ἐκ τῆς ἁρμονίας, καὶ τῆς συμφυΐας» τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα, διευκρινίζεται πῶς «ὁ φυσικώτατος δεσμὸς» ψυχῆς καὶ σώματος «θείῳ βουλήματι ἀποτέμεται». Ἔτσι διακηρύσσεται ξεκάθαρα πῶς τὸ γεγονός τοῦ θανάτου, ἂν καὶ εἶναι αὐτεξούσια ἐπιλογή τοῦ ἀνθρώπου γιὰ ζωὴ μακριὰ ἀπὸ τὸν Θεό⁴¹, ὁ Θεὸς τὸν ἐπιτρέπει. Αὐτὸ ἀποδεικνύει τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπέτρεψε τὴν ἄμεση διάλυση τοῦ ἀνθρώπου ἀκριβῶς γιὰ νὰ ἐπιδιορθωθεῖ, νὰ ἀνασκευασθεῖ καὶ νὰ ἐπανέλθει στὴν προηγούμενη κατάστασι⁴². Ἡ ποιητικὴ ἔκφραση «θείῳ βουλήματι ἀποτέμεται» δείχνει πῶς ὁ Θεὸς μετατρέπει τὸν θάνατο σὲ πράξη ἀγάπης καὶ φιλάνθρωπίας, γιατί, ἐνῶ γνωρίζει γιὰ τὴ μελλοντικὴ πτώση τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ἐπιτρέπει: «Χρησίμως ... οὐκ εἰς ὄλεθρον ὀλοτελῆ παραπέμπων τὸ ζῶον εἰς καινούργιον δὲ μᾶλλον καὶ ἴν' οὕτως εἴπωμεν, εἰς ἀνασκευὴν οἶά τι σκεῦος συντεθλασμένον κατὰ καιροῦς ἐφυλάττετο»⁴³. Τελικὰ ἡ φιλάνθρωπία τοῦ Θεοῦ ἐπιτρέποντας τὸν θάνατο μετατρέπει σὲ θνητὸ τὸν ἄνθρωπο,

39. Συμεὼν Νέου Θεολόγου, *Κεφάλαια θεολογικά*, 2,23, SC 51, 78.

40. Ἰουστίνου, *Περὶ Ἀναστάσεως*, VIII, PG 6, 1585C. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Περὶ διαφόρων ἀποριῶν*, PG 91, 1101B. Βλέτση Α., *ᾠ.π.*, σ. 103.

41. Ματσούκα Ν., *Δογματικὴ καὶ συμβολικὴ θεολογία Β: ἔκθεση τῆς ὀρθόδοξης πίστεως σὲ ἀντιπαράθεση μὲ τὴ δυτικὴ χριστιανοσύνη (ΦΘΒ 3)*, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 202-216. Σταμούλη Χρ., *Κάλλος τὸ ἅγιον: προλεγόμενα στὴ φιλόκαλη αἰσθητικὴ τῆς Ὀρθοδοξίας*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2010, σ. 160-173. Ρωμανίδη Ἰω., *Τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1987, σ. 153-169. Μητσοπούλου Ν., *Ὁ θάνατος (Πνευματικός-Σωματικός-Αἰώνιος)*, Ἀθήνα 1973, σ. 43.

42. Μ. Βασιλείου, *Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός*, 7, PG 31,344C-345A. Τσάμη Δ., *Εἰσαγωγή στὴν σκέψη τῶν πατέρων τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας*, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 198.

43. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Γλαφυρὰ εἰς τὴν Γένεσιν*, 1,4, PG 69, 24D.

ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν ὥρα τῆς Ἀνάστασης⁴⁴, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ βασικὴ προσδοκία τῆς ἐκκλησίας ὅπως ρητὰ δηλώνεται στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως⁴⁵, ἐπιστρέφει στὸν παράδεισο ἀπὸ ὅπου προῆλθε καὶ γίνεται τελικὰ αἰώνιος⁴⁶.

Κατ' ἐπέκταση ὁ θάνατος δὲν ἀποτελεῖ τὸ τέλος τῆς ἐπίγειας ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ τὴν ἀρχὴ μιᾶς ζωῆς αἰωνίου. Ἀνοίγεται μὲ τὸν θάνατο ὁ δρόμος πρὸς τὴν αἰωνιότητα καὶ τὶς πύλες τοῦ παραδείσου, ποὺ ἦταν κλειστὲς μέχρι τῆ στιγμῆ τῆς σταύρωσης καὶ τῆς ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ. Ἐπομένως ὁ σταυρὸς καὶ ἡ ἀνάσταση τοῦ Κυρίου καταργοῦν τὸν θάνατο καὶ τὴ φθορὰ καὶ τὰ μεταβάλλουν σὲ χαρὰ «ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως», ποὺ ἀποτελεῖ τὴν πραγματικὴ ζωή⁴⁷.

Ἡ καταληκτικὴ δέηση τοῦ ὑμνωδοῦ «ἀνάπαυσον, ἐν σκηναῖς τῶν Δικαίων σου» διατηρεῖ τὴν ἐλπίδα πὼς ἡ ἐπανένωση τῶν στοιχείων ποὺ διέσπασε ὁ θάνατος εἶναι βεβαιωμένο πὼς θὰ γίνει ὡς σὲ μιὰ εἰκόνα, σύμφωνα μὲ τὸ πρότυπο τοῦ Χριστοῦ ὅπου στὸ ἐνιαῖο πρόσωπό Του ἐνώθηκαν ἀχώριστα οἱ δύο φύσεις. Ἡ ἀνάσταση ποὺ ὀδηγεῖ στὴν ἐπανένωση τῶν στοιχείων τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ τὴ μοναδικὴ ἐγγύηση πὼς ἡ δυσαρμονία θὰ ἐξαφανισθεῖ καὶ σύμφωνα μὲ τὸν ἀπόστολο Παῦλο: «Αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἀγιᾶσαι ὑμᾶς ὀλοτελεῖς, καὶ ὀλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθεῖ»⁴⁸.

Συμπερασματικά, κατὰ τὸν ὑμνογράφο, ὁ σωματικὸς θάνατος ἐπιτελεῖ ἓνα παράδοξο ἔργο, μὲ τὸ ὅποιο καταργεῖ φαινομενικὰ τὸν ἄνθρωπο μέσα ἀπὸ τὴ φυσικὴ διάλυση καὶ τὸν χωρισμὸ ψυχῆς καὶ σώματος. Ὅμως μαζί του διαλύεται καὶ ἡ πνευματικὴ

44. Γρ. Θεολόγου, *Λόγος εἰς Θεόφιλον*, 38,12 PG. 36, 324.

45. «Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν. Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν».

46. Γρ. Νύσσης, *Περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου*, PG 44, 188CD.

47. Γρ. Θεολόγου, *Εἰς Καισάριον ἐπιτάφιος*, PG 35, 784B.

48. Α' Θεσ. 5, 23. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱεραρχία*, PG 3, 565BC. Γρ. Νύσσης, *Εἰς τὸ Ἅγιον Πάσχα*, PG 46, 676D -677A. Σταμούλη Χρ., *Κάλλος τὸ ἅγιον: προλεγόμενα στὴ φιλόκαλη αἰσθητικὴ τῆς Ὁρθοδοξίας*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2010, σ. 212.

ἀσθένεια ποῦ δὲν τῆς ἐπιτρέπει νὰ λάβει στοιχεῖα αἰωνιότητος. Ἔτσι ὁ σωματικὸς θάνατος θεωρεῖται ὡς μέσο πρόσκαιρης διακοπῆς τῆς λειτουργίας τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ κακοῦ⁴⁹, γιατί «ἡ ἁμαρτία γεννᾷ τὸν θάνατο καὶ ὁ θάνατος φονεύει τὴν ἁμαρτία»⁵⁰.

Νεκρώσιμο ἰδιόμελο. Ἦχος δ' (ἐκτὸς Τυπικοῦ)

Ποῦ ἐστὶν ἡ τοῦ κόσμου προσπάθεια; Ποῦ ἐστὶν ἡ τῶν προσκαίρων φαντασία; Ποῦ ἐστὶν ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος; Ποῦ ἐστὶ τῶν οἰκετῶν ἡ πλημμύρα καὶ ὁ θόρυβος; Πάντα κόνις, πάντα τέφρα, πάντα σκιά. Ἀλλὰ δεῦτε βοήσωμεν τῷ ἀθανάτῳ Βασιλεῖ· Κύριε, τῶν αἰωνίων σου ἀγαθῶν ἀξίωσον, τὸν μεταστάντα ἐξ ἡμῶν, ἀναπαύων αὐτὸν ἐν τῇ ἀγῆρῳ μακαριότητι.

Τὸ μήνυμα τοῦ Ἰδιόμελου

Ὁ ὕμνογράφος μὲ τὴν χρήση ἀλλεπάλληλων ἐρωτήσεων παρουσιάζει τὴν εἰκόνα τῆς πολυτάραχης ζωῆς ποῦ ζεῖ ὁ ἄνθρωπος κάθε ἐποχῆς. Στοιχεῖα τῆς ταραχώδους αὐτῆς ζωῆς ποῦ ὅμως ἐντείνουν τὴν εὐτέλειά της εἶναι «ἡ τοῦ κόσμου προσπάθεια ... ἡ τῶν προσκαίρων φαντασία ... ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος... τῶν οἰκετῶν ἡ πλημμύρα καὶ ὁ θόρυβος» ποῦ συγκρίνονται μὲ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ τοῦ παραδείσου. Ὁ ὕμνος στηρίζεται στὴν παραπάνω ἀντινομία μεταξὺ ἀνθρώπινης ζωῆς ποῦ δὲν ἔχει τίποτε τὸ μόνιμο καὶ σταθερὸ γιατί «Πάντα κόνις, πάντα τέφρα, πάντα σκιά» καὶ τὴν ἐλπίδα πὼς ὁ Θεὸς θὰ χαρίσει τελικὰ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ ἀναπαύοντας τοὺς ἀνθρώπους «ἐν τῇ ἀγῆρῳ μακαριότητι»⁵¹.

Ὁ ἄνθρωπος, σύμφωνα μὲ τὸν ὕμνο, ὀφείλει μακριὰ ἀπὸ ἀνωφελεῖς καὶ βασανιστικὲς φροντίδες νὰ χρησιμοποιήσῃ σωστὰ

49. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Κατὰ Ἰουλιανοῦ*, 3, PG 76,644 D. Μ. Βασιλείου, *Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός*, 7, PG 31, 345. Γρ. Θεολόγου, *Εἰς τὰ Θεοφάνεια, εἴτουν Γενέθλια τοῦ Σωτῆρος*, PG 36, 324.

50. Θεοδώρου Ἀ., *Ἦσαρ Ψυχῶν (Θεολογικὸν σχόλιον εἰς τὸ Πεντηκοστάριον)*, ἐκδ. «Ὁρθ. Τύπου», Ἀθήνα 1979, σ. 24.

51. Γρ. Θεολόγου, *Εἰς Καισάριον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν ἐπιτάφιος*, PG 35, 777CD.

τὴν ἐπίγεια ζωὴ ὥστε νὰ τῆς προσδώσει τὴν ἀξία καὶ τὸ νόημα ποὺ τῆς πρέπει γιὰ νὰ ὀδηγηθεῖ τελικὰ στὴν ἀπόλαυση «τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν». Οἱ πολύβουες ἐκφράσεις ὑποκρισίας, κολακείας καὶ προσωπολατρίας, «τῶν οἰκετῶν ἢ πλημμύρα καὶ ὁ θόρυβος» δὲν ἔχουν τίποτε νὰ προσφέρουν στὸν κεκοιμημένο αὐτὴν τὴν ὥρα, γι' αὐτὸ καὶ θεωροῦνται γιὰ ὅλους μάταιες. Ἡ ματαιότητα τῶν ἐπιγείων ἐντείνεται καὶ ἀπὸ τὸ συμπέρασμα πῶς ὅλα μπροστὰ στὸν τάφο μετατρέπονται σέ: «κόνις, τέφρα, σκιά». Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος ποὺ δὲν ἔχει ξεπεράσει τὸν θάνατο καὶ τὸν φοβάται εἶναι δοῦλος του, μετατρέποντας τὴ ζωὴ του σὲ ἀνυπόφορη καὶ κουραστικὴ συνθήκη χωρὶς νόημα, ἱκανοποίηση καὶ σκοπὸ.

Μὲ τὴν ἐρώτηση: «Ποῦ ἐστὶν ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος;» τονίζεται πῶς ἡ φιλαργυρία ἀποτελεῖ τὴν πρώτη αἰτία ποὺ μετατρέπει τὴ ζωὴ ἀπὸ χαρὰ σὲ ἀβάστακτη λύπη καὶ διαρκῆ ἀγωνία: «ἃ δὲ ἠτοίμασας τίνι ἔσται;»⁵². Ὁ πλοῦτος γίνεται δηλητήριο τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία, ἀδιαφορώντας γιὰ τὰ πνευματικὰ καὶ προσκολλημένη στὰ ὑλικά, ἔλκεται μονάχα ἀπὸ αὐτὰ καὶ τελικὰ ὀδηγεῖται στὴν πνευματικὴ ἀπώλεια⁵³. Ἡ ἀπληστία καὶ πλεονεξία ποὺ δημιουργεῖ ὁ πλοῦτος μεταθέτουν τὴν προσοχὴ ἀπὸ τὸν Χριστὸ στὸν χρυσὸ ὥστε τελικὰ «εὐκολώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυπήματος ῥαφίδος διελθεῖν ἢ πλοῦσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν»⁵⁴.

Τελικὰ ὁ ὕμνος, ἂν καὶ τονίζει τὴ ματαιότητα τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν, ὀλοκληρώνεται μέσα σὲ ἓνα κλίμα ἐλπίδας καὶ αἰσιοδοξίας γιὰ τοὺς ἀδερφοὺς τοῦ κεκοιμημένου. Ὁ ὕμνογράφος τῆς Ἐκκλησίας, λίγο πρὶν ὀλοκληρώσει τὸν ὕμνο του, στρέφει τὴν προσοχὴ ὅλων πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ καὶ παρακαλεῖ «τῷ ἀθανάτῳ Βασιλεῖ» νὰ προσφέρει στὸν μεταστάντα ἀδερφὸ τὰ οὐράνια, αἰώνια καὶ ἄφθαρτα ἀγαθὰ. Ἔτσι μεταφέρει τὸ μήνυμα πῶς, ἂν καὶ ὅλοι μας βρισκόμαστε κάτω ἀπὸ τὴν ἐπήρεια τῶν κοσμικῶν μάταιων πραγμάτων, τελικὰ πάνω ἀπὸ ὅλα αὐτὰ βρίσκεται ὁ αἰώνιος καὶ ἀθάνατος βασιλεὺς, αὐτὸς ποὺ εἶναι

52. Λουκ. 12, 20.

53. Γρ. Νύσσης, *Ἐξήγησις ἀκριβῆς εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν*, PG 44, 704B.

54. Ματθ. 19, 24.

ὁ κύριος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου. Ὁ Θεὸς ὡς παντογνώστης γνωρίζει πιὸ καλὰ ἀπὸ ἐμᾶς τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ μπορεῖ νὰ ἀξιῶσει τὸν θανόντα νὰ κληρονομήσει τὴν αἰώνια ζωὴ ἀναπαύοντας τὸ πνεῦμα του «ἐν τῇ ἀγῆρῳ μακαριότητι».

Νεκρώσιμο Ἰδιόμελο. ᾠχος πλ. α'

Ἐμνήσθην τοῦ Προφήτου βοῶντος· Ἐγὼ εἶμι γῆ καὶ σποδός· καὶ πάλιν κατενόησα ἐν τοῖς μνήμασι καὶ εἶδον τὰ ὄστᾶ τὰ γεγυμνωμένα καὶ εἶπον· ἄρα τίς ἐστι, βασιλεὺς ἢ στρατιώτης, ἢ πλούσιος ἢ πένης, ἢ δίκαιος ἢ ἁμαρτωλός; Ἀλλὰ ἀνάπαυσον, Κύριε, μετὰ δικαίων τὸν δοῦλόν σου, ὡς φιλόανθρωπος.

Τὸ μήνυμα τοῦ Ἰδιομέλου

Ὁ ὕμνωδὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἀναλογιζόμενος τὰ λόγια τοῦ πατριάρχου Ἀβραάμ «ἐγὼ δὲ εἶμι γῆ καὶ σποδός»⁵⁵, ἐπικεντρώνεται γιὰ ἀκόμη μία φορὰ στὴ ματαιότητα τοῦ ἀνθρώπινου βίου καὶ εἰδικὰ στὶς κοινωνικὲς ἀδικίες ποὺ αὐτὸς ἐμφανίζει.

Ἡ Ἐκκλησία μὲ τὸν ὕμνο κηρύττει τὴν ἀνάγκη κατάρτησης κάθε εἴδους κοινωνικῆς διάκρισης ποὺ χωρίζει τοὺς ἀνθρώπους σὲ κατηγορίες ἀνάλογα μὲ τὴν καταγωγὴ, τὸν πλοῦτο ἢ τὸ ἀξίωμά τους. Ὁ θάνατος ὁδηγεῖ σὲ ἀναγκαστικὴ κοινωνικὴ «ἰσότητα» μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι πλέον εἶναι «ὄστᾶ γεγυμνωμένα», καταργώντας τὶς κοινωνικὲς διακρίσεις πλοῦτου, καταγωγῆς καὶ ἀξιωμάτων: «ἄρα τίς ἐστι, βασιλεὺς ἢ στρατιώτης, ἢ πλούσιος ἢ πένης». Ἔτσι καλοῦνται οἱ πιστοὶ νὰ ἐγκύψουν στοὺς τάφους νεκρῶν καὶ νὰ διαπιστώσουν τὴν ἀπατηλότητα καὶ ματαιότητα τοῦ πλοῦτου, τῆς ἐπαρσης καὶ τῆς κοινωνικῆς καταγωγῆς ποὺ φθείρονται μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ θανάτου⁵⁶.

Ὡς ἐκ τούτου, γιὰ τὸν ὕμνο ἢ στιγμὴ τοῦ θανάτου ἀποκτᾶ παιδαγωγικὴ ἀξία σὲ κοινωνικὸ ἐπίπεδο, γιὰτὶ διδάσκει τὴν

55. Γεν. 18, 27.

56. Θεοδώρου Α., *Ἔαρ Ψυχῶν*, ὁ.π., σ. 387.

ανάγκη κατάργησης τῶν διακρίσεων ανάμεσα σὶς ἀνθρώπινες σχέσεις καὶ θεμελιώνει τὴν πανανθρώπινη ἐνότητα στὴν οὐράνια πολιτεία ποὺ δὲν γνωρίζει οὔτε ἄνδρες, οὔτε γυναῖκες, οὔτε πλούσιους ἢ φτωχοὺς, οὔτε ἐπωνύμους ἢ ἀσήμους μὲ τὴν τελικὴ καὶ ἀναπόφευκτη ἀπόδειξη ὅτι: «...πάντες γὰρ ὑμεῖς εἷς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ...»⁵⁷.

Νεκρώσιμο Ἰδιόμελο. Ἦχος πλ. β΄

*Ἀρχὴ μοι καὶ ὑπόστασις, τὸ πλαστοργόν σου γέγονε πρόσταγμα·
βουληθεὶς γὰρ ἐξ ἀοράτου τε, καὶ ὁρατῆς με ζῶον συμπῆξαι
φύσεως, γῆθέν μου τὸ σῶμα διέπλασας, δέδωκας δέ μοι ψυχὴν,
τῇ θεία σου καὶ ζωοποιῶ ἐμπνεύσει. Διό, Χριστέ, τὸν δοῦλόν σου,
ἐν χώρᾳ ζώντων, ἐν σκηναῖς δικαίων ἀνάπαυσον.*

Τὸ μῆνυμα τοῦ Ἰδιόμελου

Ὁ ὕμνωδὸς τῆς ἐκκλησίας περνᾷ, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ πλουσίου σὲ μελωδικὲς γραμμὲς καὶ θέσεις ἤχου πλ. β΄, ἀπὸ τὴν ματαιότητα τοῦ βίου στὴν ἀξία τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης, ὡς ἀδιαίρετο σύνολο ψυχῆς καὶ σώματος ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴ δημιουργικὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ ποὺ δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς τυχαίας φυσικῆς ἐπιλογῆς καὶ προϊὸν κάποιας φυσικῆς ἐξέλιξης, ἀλλὰ πράξη θείας καὶ ἐλεύθερης βούλησης ποὺ συνοψίζει τὴν ὑλικοπνευματικὴ δημιουργία τοῦ Θεοῦ⁵⁸.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ «μέγας ἄνθρωπος»⁵⁹ λόγω τῆς διφυοῦς δημιουργίας του ἀποτελεῖ τὸ μεθόριο καὶ τὸν σύνδεσμο μεταξὺ Θεοῦ καὶ κτιστῆς δημιουργίας⁶⁰.

57. Γαλ. 3, 28. Μ. Βασιλείου, *Εἰς τῷ πρόσεχε σεαυτῷ*, 5, PG 31, 2090.

58. Σταμούλη Χρ., *Κάλλος τὸ ἅγιον: προλεγόμενα στὴ φιλόκαλη αἰσθητικὴ τῆς Ὁρθοδοξίας*, ἐκδ. Ἀκριτάς, Ἀθήνα 2010, σ. 174.

59. Πρμ. 20, 6.

60. Ἰω. Χρυσοστόμου, *Εἰς τὴν ἀσάφειαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης*, 2,5 PG 56, 182. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως*, 2,12, PG 94, 921-924.

Ὁ Θεὸς εἶναι Δημιουργὸς καὶ ἡ δημιουργία δὲν συνυπάρχει προαιώνια μὲ τὸν Θεό, γιατί ὡς ἑτερούσια τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀμέσως καὶ ἀενάως ἐξαρτώμενη ἀπὸ τὸν Δημιουργό της. Ἡ συντήρηση τῆς δημιουργίας στὸ εἶναι, ἡ πρόοδος, ἡ κίνησή της καὶ ἡ τελείωσή της ἔγκειται στὸ ἄκτιστο, καθὼς ἀδυνατεῖ νὰ ἐπιβιώσει μόνη της, μὴ οὔσα αὐθύπαρκτη ἀλλὰ δημιουργημένη καὶ τρεπτή⁶¹. Ἔτσι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι αὐθεντική, ὅταν βιώνεται ὡς μετοχὴ στὶς ἐνέργειες τοῦ Δημιουργοῦ του. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὸν ποιητὴ δὲν ἐμφανίζεται ὡς αὐτοζωὴ ἀλλὰ εἶναι διαρκῶς ἑτεροζωοποιούμενος κυρίως μέσα ἀπὸ τὴ σχέση του μὲ τὸν Θεό⁶².

Ἡ νεκρώσιμη ἀκολουθία ἐπομένως διδάσκει ὅτι ὁ ἄνθρωπος δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ ὡς ψυχὴ καὶ σῶμα⁶³. Ὡς προσωπικὴ ὑπαρξὴ ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἐπιλέξει ἐλεύθερα νὰ ἀναπτύξει σχέση ἢ ὄχι μὲ τὸν Θεό. Ὁ Θεός, ἡ ζωὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος, τὸ «ἐκ τοῦ μὴ ὄντος» δημιούργημα, θέτουν τὸ πλαίσιο τῶν σχέσεων κτιστοῦ μὲ τὸ ἄκτιστο. Ὁ κάθε ἄνθρωπος εἶναι ἓνα μέρος τῆς κτιστῆς πραγματικότητας ἀλλὰ ἔχει τὸ ιδιαίτερο χαρακτηριστικὸ νὰ εἶναι τὸ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» δημιούργημα καὶ ἐλεύθερο πρόσωπο.

Συνεπῶς ὁ ἄνθρωπος λόγω τῆς θείας του καταβολῆς εἶναι πλάσμενος γιὰ τὴ ζωὴ καὶ γίνεται ἰσχυρότερος τοῦ θανάτου, ὑπερβαίνοντας τὸ ἄγχος τοῦ τραγικοῦ τέλους μὲ τὴ δύναμη τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδας. Καὶ ἂν καὶ τὸ σῶμα πεθαίνει γι' αὐτὴν τὴν πρόσκαιρη ζωὴ, ἡ ψυχὴ συνεχίζει καὶ ζεῖ τὴν ἄλλη ζωὴ, τὴν ἀθάνατη καὶ αἰώνια. Προσδοκᾷ τὴν ἔνδοξη ἀνάστασις ποὺ εἶναι ὁ καρπὸς τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀφοσίωσης στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Νεκρώσιμο Ἰδιόμελο. Ἦχος βαρὺς

Ἀνάπαυσον, Σωτὴρ ἡμῶν ζωοδότα, ὃν μετέστησας ἀδελφὸν ἡμῶν ἐκ τῶν προσκαίρων, κράζοντα δόξα σοι.

61. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Περὶ Ἀγάπης*, PG 90, 430A.

62. Σμέμαν Α., *Ἐσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος* (μτφρ. Βασίλης Ἀργυριάδης), ἐκδ. ἐν Πλῶ, Ἀθήνα 1999, σ. 41.

63. Ἰω. Χρυσοστόμου, *Εἰς τὴν Γένεσιν*, 12, 5, PG 53, 103.

Τὸ μήνυμα τοῦ Ἰδιόμελου

Ὁ ὕμνος μὲ τὴν ἀποστροφή «ὄν μετέστησας ἀδελφὸν ἡμῶν» ὑπενθυμίζει στοὺς πιστοὺς πὼς τὰ πάντα βρίσκονται κάτω ἀπὸ τὴν εὐλογία καὶ τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ: «ἐάν τε γὰρ ζῶμεν, τῷ Κυρίῳ ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ Κυρίῳ ἀποθνήσκομεν»⁶⁴. Τὰ παραπάνω ἰσχύουν, ὅταν ὁ ἄνθρωπος πιστεύει πραγματικὰ στὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ «ὃ μὲλει περὶ πάντων»⁶⁵ καὶ τότε δὲν ἔχει νὰ φοβηθεῖ γιὰ καμιὰ ἀπὸ τὶς περιτροπὲς τῆς ζωῆς, εὐχάριστος ἢ δυσάρεστος. Συνεπῶς ὁ θάνατος μετατρέπεται ἀπὸ τὸν Θεό, ποὺ γνωρίζει καὶ χορηγεῖ στὸν ἄνθρωπο ἐκεῖνο ποὺ ἔχει ἀνάγκη, σὲ εὐεργεσία ἢ καλύτερα σὲ πνευματικὸ κέρδος: «Κερδαίνει μὲν τι καὶ ταῦτα· τὸν θάνατον...»⁶⁶ καὶ ἐφ' ὅσον ἀποτελεῖ εὐλογημένη πρόσωπο μὲ πρόσωπο ἐπιστροφή καὶ συνάντηση μὲ τὸν Χριστό: «...θαρροῦμεν δὲ καὶ εὐδοκοῦμεν μᾶλλον ἐκδημηῆσαι ἐκ τοῦ σώματος καὶ ἐνδημηῆσαι πρὸς τὸν Κύριον...»⁶⁷, ὥστε ὁ θάνατος νὰ ἀποτελεῖ τὴν ἀπελευθέρωση «ἐκ τῶν προσκαίρων» ποὺ ἀποτελοῦν τὴν τροχοπέδη τῆς ἔνωσης μὲ τὸν Θεό⁶⁸. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ὕμνωδός, κατανοώντας αὐτὴν τὴν ἀλήθεια, καταλήγει στὸν ὕμνο μὲ τὴ δοξολογία «δόξα σοι».

Νεκρώσιμο Ἰδιόμελο. Ἦχος Βαρύς (ἐκτὸς Τυπικοῦ)

Κατ' εἰκόνα σὴν καὶ ὁμοίωσιν, πλαστουργήσας κατ' ἀρχὰς τὸν ἄνθρωπον, ἐν Παραδείσῳ τέθεικας, καταρχεῖν σου τῶν κτισμάτων· φθόνῳ δὲ διαβόλου ἀπατηθεῖς, τῆς βρώσεως μετέσχε, τῶν ἐντολῶν σου παραβάτης γεγονώς· διὸ πάλιν εἰς γῆν ἐξ

64. Ρωμ. 14, 8.

65. Σολ. 12, 13.

66. Γρ. Θεολόγου, *Εἰς τὰ Θεοφάνεια εἴτουν Γενέθλια τοῦ Σωτῆρος*, 12, PG 36, 324. Τοῦ ἰδίου, *Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα* 8, PG 36, 632A-636A. Γρ. Νύσσης, *Κατηχητικὸς Λόγος*, PG 45,88D-89A. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, PG 94, 1120C.

67. Β' Κορ. 5, 8.

68. Cullman O., *Ἀθανασία τῆς ψυχῆς ἢ ἀνάστασις ἐκ τῶν νεκρῶν* (μτφρ. Ἀ. Π. Κουμάντος, ἀρχιμ.), ἐκδ. Ἄρτος Ζωῆς, Ἀθήνα 1994 σ. 68.

ἤς ἐλήφθη, κατεδίκασας ἐπιστρέφειν, Κύριε, καὶ αἰτεῖσθαι τὴν ἀνάπαυσιν.

Τὸ μήνυμα τοῦ Ἰδιόμελου

Τὸ ἰδιόμελο ἀπαντᾷ στὸ πιὸ οὐσιαστικὸ ἐρώτημα τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν αἰτία τοῦ θανάτου, ποὺ ἀποτελεῖ «... ἀναγκαίαν τῆς φύσεως ἡμῶν ἀκολουθίαν...»⁶⁹.

Γιὰ τὸν ὕμνο ὁ θάνατος ὀφείλεται στὴν ἐπιλογὴ τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος ἔγινε «τῶν ἐντολῶν παραβάτης». Ἡ πτώση τῶν προπατόρων καὶ ἡ ἐπιστροφή τους «εἰς γῆν ἐξ ἧς ἐλήφθησαν» ἀποτελεῖ τὴ διακοπὴ τῆς ἀνοδικῆς πορείας γιὰ τὴν πραγμάτωσή τους καὶ τὴ μετάβασή τους ἀπὸ τὴν κατὰ φύσιν κατάσταση ποὺ βρίσκονταν στὴν παρὰ φύσιν⁷⁰. Ἔτσι ὁ θάνατος καὶ ἡ φθορὰ δὲν εἶναι ὄντολογικὸ γνῶρισμα τοῦ σώματος, ἀλλὰ νοσηρὴ κατάσταση ποὺ ὀφείλεται στὴν ἁμαρτία, ἡ ὁποία διαταράσσει τὴ σχέση μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ θάνατος ὡς ἐπέισακτος ἀποτελεῖ παρὰ φύσιν κατάσταση γιὰ τὸν προπρωτικὸ ἄνθρωπο.

Ὁ ὕμνογράφος, τονίζοντας τὴν εἴσοδο τοῦ θανάτου στὸν κόσμο μὲ τὴν ἀνυπακοή τῶν πρωτοπλάστων, ὑπενθυμίζει τὴν ἀπολύτως προσωπικὴ μας εὐθύνη, ὅταν μὲ τὶς δικές μας ἁμαρτίες προσβάλλουμε τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ ὀδηγούμεστε στὴ διάλυση⁷¹. Ἡ παράβαση τοῦ Ἀδάμ ἀποτελεῖ παράδειγμα γιὰ τὶς δικές μας παραβάσεις, οἱ ὁποῖες διακόπτουν τὴν εἰκονικὴ σχέση καὶ κίνηση πρὸς τὸν Θεὸ καὶ ὀδηγοῦν στὸν θάνατο⁷². Ἄλλωστε «εἰ ἐκεῖνοι μὴ ἤμαρτον, οὐκ ἂν ἐδέξαντο τῆς ἁμαρτίας τὸν θάνατον ἐπιτίμιον»⁷³, ἐφ' ὅσον ἰσχύει ὅτι: «Τὴν δὲ συμφορὰν ταύτην, ἣ νῦν κεκράτηται τὸ ἀνθρώπινον αὐτὸς ἐθελοντῆς ἀπάτη παρενεχθεὶς ἐπεσπάσατο, αὐτὸς τῆς κακίας εὐρέτης γενόμενος, οὐχὶ παρὰ

69. Γρ. Νύσσης, *Πρὸς τοὺς πενθοῦντας*, PG 46, 497A.

70. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, 3,14, PG 94, 1045.

71. Γρ. Θεολόγου, *Κατὰ Ἰουλιανοῦ*, Α' 78, PG 35, 604.

72. Μακαρίου Αἰγυπτίου, *Ὁμιλία*, 12,2, PG 34, 557B.

73. Θεοδορήτου Κύρου, *Εἰς Ψαλμ.*, 50,7 PG 80, 1244-5.

Θεοῦ γενομένην ἐδρῶν Θεὸς γὰρ θάνατον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλὰ τρόπον τινὰ κτίστης καὶ δημιουργὸς τοῦ κακοῦ κατέστη ὁ ἄνθρωπος»⁷⁴.

Συνεπῶς μὲ τὸν ὕμνο τὸ ἐκκλησιαστικὸ πλήρωμα διδάσκεται πὼς ὁ θάνατος δὲν ἀποτελοῦσε μέρος τοῦ σχεδίου τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο, οὔτε προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀγαθὴ θεία φύση⁷⁵ καὶ τὴ θέλησή του, ἐφ' ὅσον «Ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν οὐδὲ τέρεται ἐπ' ἀπωλεία ζώντων»⁷⁶, ἀλλὰ ἐμφανίσθηκε ἐξ αἰτίας τῆς ἀπροσεξίας καὶ τῆς ἁμαρτίας τοῦ πρώτου ἀνθρώπου⁷⁷ ὡς ἐθελούσια διακοπὴ κοινωνίας μὲ τὸν Δημιουργό⁷⁸, ἢ ὁποῖα θὰ ἐκλείψει μόλις ἐκλείψει ἡ ἁμαρτία τοῦ ἀνθρώπου⁷⁹.

Νεκρώσιμο Ἰδιόμελο. Ἦχος πλ. δ'

Θρηγῶ καὶ ὀδύρομαι, ὅταν ἐννοήσω τὸν θάνατον, καὶ ἴδω ἐν τοῖς τάφοις κειμένην τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ, πλασθεῖσαν ἡμῖν

74. Γρ. Νύσσης, *Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν Ψαλμῶν*, PG 44,601C. Μητσοπούλου Ν., *Ὁ θάνατος (Πνευματικός-Σωματικός-Αἰώνιος)*, Ἀθήνα 1973 σ. 43. Πλεξίδα Ἰω., *Ἡ ἀνθρωπολογία τοῦ κακοῦ, τὸ πρόβλημα τῆς Θεοδικίας καὶ οἱ Ἀνθρωπολογικὲς Προϋποθέσεις στὴ σκέψη τοῦ Γρηγορίου Νύσσης*, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 211.

75. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Περὶ τῆς ἐν Πνεύματι*, 6, PG 68, 420 AB, Γρ. Νύσσης, *Λόγος Κατηχητικός* 5, PG 45, 25A. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθόδοξου πίστεως*, 2,30, PG. 94, 876A.

76. Σολ. 1, 13.

77. Γρ. Νύσσης, *Κατηχητικὸς Λόγος Ε'*, PG 45,24-25A. Μ. Βασιλείου, *Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός*, PG. 31, 332C. Ρωμανίδη Ἰω., *Τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1987, σ. 66 ἐ. καὶ 143 ἐ. Τσάμη Δ., *Εἰσαγωγή στὴν σκέψη τῶν πατέρων τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας*, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 203.

78. Εἰρηναίου, *Ἐλεγχος*, 4,38,1 PG 7,1196 AB. Γρ. Νύσσης, *Κατὰ Εὐνομίου, Γ'*, PG 45, 797BC. Μ. Βασιλείου, *Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός*, 7 PG 31, 345. Georgi F., *Ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ (Ἡ ἐσχατολογία τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ)*, ἐκδ. Μπαρμπουνάκη, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 153. Μαρτζέλου Γ., *«Τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα κατὰ τὴν ὀρθόδοξη Παράδοση»*, στὸ *Ὁρθόδοξο δόγμα καὶ θεολογικὸς προβληματισμός*, τόμ. Γ' [Φ.Θ.Β. 60], ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 25.

79. Θεοδωρήτου Κύρου, *Εἰς Ψαλμ.* 50,7 PG 80,1244-5. Γρ. Νύσσης, *Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ψαλμῶν*, PG 44,601C. Μητσοπούλου Ν., *ὁ.π.*, σ. 43. Πλεξίδας Ἰω., *ὁ.π.*, σ. 211.

ὠραιότητα, ἄμορφον, ἄδοξον, μὴ ἔχουσαν εἶδος. Ἦ τοῦ θαύματος! Τί τὸ περὶ ἡμᾶς τοῦτο γέγονε μυστήριον; Πῶς παρεδόθημεν τῇ φθορᾷ, καὶ συνεζεύχθημεν τῷ θανάτῳ; Ὅντως Θεοῦ προστάξει, ὡς γέγραπται, τοῦ παρέχοντος τοῖς μεταστᾶσι τὴν ἀνάπαυσιν.

Τὸ μήνυμα τοῦ Ἰδιόμελου

Γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας ὁ θάνατος ἀποτελεῖ μυστήριον ἀνεξιχνίαστο ποὺ τὴν κάνει διὰ μέσου τοῦ ὕμνωδοῦ νὰ ἀναρωτιέται: «Τί τὸ περὶ ἡμᾶς τοῦτο γέγονε μυστήριον;». Ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔχει πλασθεῖ γιὰ νὰ ζεῖ αἰώνια χάνει τὴν «πλασθεῖσαν ὠραιότητα» ἐξ αἰτίας τῆς ἁμαρτίας του καὶ μετατρέπει «τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ» σέ «ἄμορφον, ἄδοξον, μὴ ἔχουσαν εἶδος». Αὐτὸ τὸ γεγονός ὀδηγεῖ τὸν καθένα ἀπὸ ἐμᾶς νὰ στέκεται ἐκστατικὸς μπροστὰ στὸν θάνατο καὶ νὰ ὁμολογεῖ: «Θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι, ὅταν ἐννοήσω τὸν θάνατον». Ὁ ὕμνωδὸς θρηνεῖ ὄχι γιὰ τὴν ἀπώλεια τῆς ψυχῆς ποὺ εἶναι ἀθάνατη, ἀλλὰ γιὰ τὴν κατάπτωση τοῦ σώματος ποὺ εἰκονίζει τὴ θεότητα⁸⁰.

Γιὰ τὸν ὕμνο ὁ θάνατος καὶ ἡ φθορά, ἂν καὶ διαλύουν τὸ σῶμα, δὲν καταστρέφουν καὶ δὲν ἐκμηδενίζουν ὀλοκληρωτικὰ τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο⁸¹ ἀλλὰ ἡ «πλασθεῖσα ἡμῖν ὠραιότητα» γίνεται «ἄμορφον, ἄδοξον, μὴ ἔχουσαν εἶδος»⁸². Τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσαν τὸν ἄνθρωπο δὲν χάνονται, ἀκόμη καὶ ἂν ἐμεῖς δὲν μποροῦμε νὰ καταλάβουμε τὸν τρόπο ποὺ γίνεται αὐτό. Ὁ ὕμνωδὸς συναντᾷ «ἐν τοῖς τάφοις κειμένην τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ», διατηρώντας ἐνδόμυχα τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ ἀναβλαστήσει μὲ τὴ δύναμη τῆς ἀναστάσεως, ὅταν ἔρθει ὁ καθορισμένος χρόνος⁸³.

80. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Πρὸς τὰς ἁγίας εἰκόνας*, 1, 16, PG 94, 1245BC.

81. Σταμούλη Χρ., *ὁ.π.*, σ. 218.

82. Πόποβιτς Ἰ. (ἀρχιμ.), *Ὁδὸς Θεογνωσίας*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 1992, σ. 28.

83. Πεντηκοστάριον, Κανὼν Κυριακῆς Ἀγ. Πάντων, β' Τροπάριον τῆς ε' ὠδῆς: «Ἐκ τοῦ χοδὸς τοῦ θανάτου σὺ τὴν πεπτωκυῖάν μου ἀνωκοδομήσας ἀναστὰς οὐσίαν καὶ ἀγήρω Χριστὲ κατεσκευάσας ἀναδείξας ἄλιν βασιλικὴν ὡστερ

Τὸ νεκρώσιμο ἰδιόμελο θεωρεῖ ὡς «εἰκόνα Θεοῦ» καὶ τὸ νεκρὸ σῶμα τοῦ κεκοιμημένου ἀδερφοῦ ποὺ βρίσκεται στὸν τάφο ὄχι γιατί ὁ Θεὸς ἔχει σῶμα ἀλλὰ γιατί ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ποὺ ἐνανθρώπησε καὶ ἔλαβε σῶμα ἀποτελεῖ τὸ πρότυπο καὶ τὸ ἀρχέτυπο τοῦ ἀνθρώπου⁸⁴. Ὁ ὕμνος κηρύττει ξεκάθαρα πὼς ὁ ἄνθρωπος ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὸν θάνατο δὲν παύει νὰ ὑφίσταται ὡς «εἰκόνα Θεοῦ» γιατί τὰ στοιχεῖα ποὺ τὸν ἀποτελοῦν διατηροῦν ἀπαραμείωτο καὶ ἀκέραιο ὅλο τὸ ἀνθρώπινο εἶδος⁸⁵.

Συγχρόνως ὁμοῦς διατηρεῖται ἀπὸ τὸν ὕμνο καὶ ἡ σωτηριολογικὴ βεβαιότητα καὶ ἐλπίδα πὼς τὰ πάντα γύρω ἀπὸ τὸ μυστήριο τοῦ θανάτου γίνονται «Θεοῦ προστάξει». Μὲ αὐτὴν τὴν ἐπεξήγηση δηλώνεται ἡ φιλανθρωπία καὶ παιδαγωγία τοῦ Θεοῦ ποὺ ἐπιτρέπει τὸν θάνατο, βεβαιώνοντας πὼς μὲ τὴν ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ Λόγου ὁ θάνατος πλέον δὲν ὑφίσταται: «Θανάτου ἐορτάζομεν νέκρωσιν, Ἄδου τὴν καθάρεισιν»⁸⁶. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἐγκαταλείπεται στὴ δύναμη καὶ τὴ θέληση τοῦ θανάτου, τότε θὰ μπορούσαμε νὰ θεωρήσουμε πὼς ὁ Θεὸς εἶχε χάσει. Ἄλλωστε γιὰ τοὺς πατέρες τῆς ἐκκλησίας θάνατος ποὺ θεωρεῖται ἐπιζήμιος εἶναι ἡ ἁμαρτία: «Εἷς θάνατος, ἡ ἁμαρτία· ψυχῆς γὰρ ὄλεθρος»⁸⁷ ὡς αἰτία ποὺ ὁδηγεῖ στὸν αἰώνιο πνευματικὸ θάνατο καὶ ὄχι τὸν πρόσκαιρο σωματικὸ θάνατο⁸⁸. Ἔτσι δίνεται ἡ δυνατότητα νὰ γίνῃ σαφὲς τὸ νόημα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ νὰ ἀντιμετωπισθεῖ ὁ θάνατος μὲ ἐλπίδα⁸⁹.

Συνεπῶς ὁ ὕμνος ἀπεγκλωβίζει τοὺς πιστοὺς ἀπὸ ἀπαισιόδοξες

εἰκόνα ἀφθαρσίας φωτιὰν ἀπαστράπτουσαν». Βασιλειάδη Ν., ὁ.π., σ. 102.

84. Ματσούκα Ν., *Δογματικὴ καὶ συμβολικὴ θεολογία Γ': ἀνακεφαλαίωση καὶ ἀγαθοτοπία: ἔκθεση τοῦ οἰκουμενικοῦ χαρακτήρα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας* [ΦΘΒ 34], ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 197-198, Τσίγκου Β., *Ὁ ἀνακαινισμὸς τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν δογματικὴ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου*, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 49. Σταμούλη Χρ., ὁ.π., σ. 175. Πλεξίδα Ἰ., ὁ.π., σ. 183.

85. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Περὶ διαφόρων ἀποριῶν*, PG 91, 1101B.

86. Ἀπ. 21, 4.

87. Γρ. Θεολόγου, *Ἐπιτάφιος εἰς τὸν πατέρα*, 42, PG 35, 1041.

88. Ἰω. Χρυσοστόμου, *Εἰς τὴν Μεγαλομάρτυρα Δροσίδα*, PG 50, 693.

89. Βασιλειάδη Ν., *Τὸ μυστήριον τοῦ θανάτου*, ἐκδ. Σωτήρ, Ἀθήνα 2007, σ. 326.

ἀντιλήψεις γύρω ἀπὸ τὸ μυστήριο τοῦ θανάτου καὶ τοὺς μεταφέρει τὸ μήνυμα τῆς ἐλπίδας. Ἄλλωστε ἡ ἀγάπη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ στὸ μυστήριο τοῦ θανάτου ἀποδεικνύεται μὲ τὸ σωτηριῶδες ἔργο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ: «Καὶ τῶν ἀτόπων τὴν λύσιν καὶ τῆς φθορᾶς τὴν ἀναίρεσιν καὶ εἰς τὸ ἄμεινον ἀνακομιδὴν καὶ τῶν ἐν ἀρχαῖς ἀγαθῶν τὴν ἀνάληψιν»⁹⁰.

Δοξαστικὸ Νεκρώσιμων Ἰδιόμελων

Ὁ θάνατός σου, Κύριε, ἀθανασίας γέγονε πρόξενος· εἰ μὴ γὰρ ἐν μνήματι κατετέθης, οὐκ ἂν ὁ Παράδεισος ἠνέωκτο· διὸ τὸν μεταστάντα ἀνάπαυσον ὡς φιλάνθρωπος.

Τὸ μήνυμα τοῦ Ἰδιόμελου

Τὸ δοξαστικὸ τῶν ἰδιόμελων ἀντικατοπτρίζει τὴ δογματικὴ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὸ μυστήριο τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου. Θέμα του εἶναι ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου πού «ἀθανασίας γέγονε πρόξενος», μετατρέποντας πλέον τὸν θάνατο σὲ θνητό, παροδικὸ γεγονὸς προετοιμασίας καὶ προοίμιο τῆς ἀνάστασης⁹¹.

Γιὰ τὸν ποιητὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ ἐγγυᾶται μιὰ νέα ζωὴ ἀπηλλαγμένη ἀπὸ τὸν φόβο τοῦ θανάτου, γεμάτη χαρὰ καὶ δόξα, ἀθάνατη καὶ ἄφθαρτη καθιστώντας τὸν ἄνθρωπο εὐελπι σωτηρίας⁹². Γιὰ τὸν παραπάνω ὕμνο τὸ μήνυμα εἶναι πῶς ὁ ἄνθρωπος, ποὺ δὲν εἶναι πλασμένος γιὰ τὸν θάνατο καὶ τὴ φθορὰ ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀνάσταση⁹³, ὑπερβαίνει τὴ φυσικὴ κατάσταση

90. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *ὁ.π.*, PG 69, 25A.

91. Θεοδώρου Α., *Ἄμωμοι ἐν ὁδῷ*, *ὁ.π.*, σ. 93. Σκαλτσῆ Π., «Θεολογικὲς Προϋποθέσεις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς κήδευσης καὶ ἱστορικῆ ἐξέλιξη τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας», στὸ *Λειτουργικὲς Μελέτες II*, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 67.

92. Πρόκλου Κων/πόλεως, *Εἰς τὴν περιτομὴν*, PG 65, 840B.

93. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Περὶ διαφόρων ἀποριῶν*, PG 90, 408D. Evdokimov P., *Ἡ γυναῖκα καὶ ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου*, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1958, σ. 393. Lossky Vl., *Ἡ μυστικὴ θεολογία τῆς Ανατολικῆς Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη

τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου μὲ τὴν κατάργηση τοῦ θανάτου ἀπὸ τὸν Χριστὸ ὅχι ὡς ἓνα εἶδος φιλοσοφικῆς ἀντίληψης ἀλλὰ ὡς ἐγγύηση γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῆς ἀνάστασης τῶν ἀνθρώπων⁹⁴. Ἄν καὶ οἱ ἄνθρωποι συνεχίζουν νὰ πεθαίνουν, ἐν τούτοις ὁ φόβος τοῦ θανάτου ἔχει καταργηθεῖ μὲ τὸν θάνατο τοῦ Χριστοῦ, γιὰτὶ πλέον «οὐκ αἰωνίζει, Ἄδης τοῦ γένους τῶν βροτῶν»⁹⁵.

Ἡ νίκη κατὰ τοῦ θανάτου δὲν εἶναι ἀνθρώπινο κατόρθωμα, ἀλλὰ δῶρο τοῦ σταυρωθέντος καὶ ἀναστάντος ἐκ τοῦ τάφου Χριστοῦ: «εἰ μὴ γὰρ ἐν μνήματι κατετέθης, οὐκ ἂν ὁ Παράδεισος ἠγέωκτο». Ἡ νίκη τοῦ θανάτου ἀπὸ τὸν Χριστὸ καὶ ἡ κοινὴ ἀνθρώπινη φύση μὲ τὸν Χριστὸ δίνει τὴ δυνατότητα στὸν κάθε ἄνθρωπο ξεχωριστὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὸν θάνατο μὲ θάρρος ὡς πύλη πρὸς τὴν αἰωνιότητα καὶ ὅχι ὡς ἀπώλεια αἰώνια⁹⁶. Μετὰ ἀπὸ τὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ εἶναι προσωπικὴ ὑπόθεση ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ θανάτου ὥστε νὰ νιώθουμε ἐλεύθεροι ἀπὸ τὸν φόβο τοῦ θανάτου⁹⁷. Ὁ πιστὸς δὲν φοβᾶται τὸν θάνατο, γιὰτὶ μετέχοντας στὸν λυτρωτικὸ θάνατο τοῦ σταυροῦ καταφρονεῖ τὸν δικό του θάνατο, ἐπειδὴ ἀκριβῶς πιστεύει ὅτι στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ «νενίκηκεν» καὶ αὐτὸς τὴν πρώτην κατάρα⁹⁸. Ὁ θάνατος πλέον εἶναι ἓνα ἀπλὸ ἀποτύπωμα, τοῦ ὁποῖου ὁ φόβος συνοδεύει μονάχα ὄσους δὲν πιστεύουν στὸν Χριστὸ καὶ αὐτὸ γιὰτὶ, μιμούμενος τὸν θάνατο τοῦ Χριστοῦ, ἀνίσταται καὶ ὑψώνεται ὁ ἄνθρωπος μαζί Του καὶ γνωρίζει «αὐτὸν καὶ τὴν δύναμιν

1986, σ. 148.

94. Πατρώνου Γ., *Ἱστορία καὶ ἐσχατολογία στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 2002, σ. 113.

95. Τριώδιον, Μ. Σάββατον πρωῒ (φάλλεται τὸ ἐσπέρας τῆς Μ. Παρασκευῆς), Κανὼν, ὠδὴ στ'. Ἰω. Χρυσοστόμου, *Εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολὴν* 4,4 PG 63,42.

96. Συμεὼν Νέου Θεολόγου, *Κατήχησις*, 13, SC 104, 194 Α. Καλύβα Ἀ. (πρωτ/ρου), *Ἡ Μεγάλῃ Ἑβδομάδα καὶ τὸ Πάσχα στὴν Ἑλληνορθόδοξῃ Ἐκκλησίᾳ* (μτφρ. Δήμητρα Κούκουρα), ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 109, 150, 155.

97. Florovsky G., *Ἀνατομία προβλημάτων τῆς πίστεως*, ἐκδ. Β. Ρηγόπουλος, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 61.

98. Πατρώνου Γ., *Ἱστορία καὶ ἐσχατολογία στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 2002, σ. 372.

τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ καὶ τὴν κοινωνίαν παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφούμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ»⁹⁹.

Συμπερασματικά, τὸ δοξαστικὸ μεταφέρει τὸ μήνυμα πὼς ὁ χριστιανὸς δὲν φοβᾶται τὸν θάνατο ἐλπίζοντας στὴν ἀπελευθέρωσή του ἀπὸ αὐτόν, γιατί ὁ Χριστὸς μὲ τὸν θάνατό Του «ἀθανασίας γέγονε πρόξενος»¹⁰⁰. Ἡ βεβαιότητα τῆς ἀναστάσεως ὀδηγεῖ στὸ συμπέρασμα πὼς ὁ χωρισμὸς ψυχῆς καὶ σώματος εἶναι μιὰ πρόσκαιρη κατάσταση καταργώντας ἔτσι τὸν φόβο, τὴν ὀδύνη καὶ τὴν ἀπελπισία τοῦ θανάτου. Ὁ θάνατος ἀποκτᾶ θετικὴ ἀξία καὶ γίνεται πλέον μυσταγωγὸς ποὺ κομίζει τὸ νόημα τοῦ μυστηρίου καὶ τὴ διάσταση τοῦ βάθους τῆς ζωῆς ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς σταυρικῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ¹⁰¹. Ἔτσι ζοῦμε στὴν κυριαρχία τῆς ἀναστάσεως καὶ στὴ βεβαιότητα πὼς ἡ Ζωὴ εἶναι πιὸ δυνατὴ ἀπὸ τὸν θάνατο. Αὐτὸ μᾶς βοηθεῖ νὰ ἐλπίζουμε πὼς τελικὰ ὁ θάνατος δὲν εἶναι τὸ τελικὸ στάδιο σὲ μιὰ μακρὰ πορεία φθορᾶς ἀλλὰ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνάστασης.

Θεοτοκίον Νεκρώσιμων Ἰδιομέλων. Ἦχος πλ. δ΄

Ἀγνή Παρθένε, τοῦ Λόγου Πύλη, τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Μήτηρ, ἰκέτευε ἐλεηθῆναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.

Τὸ Μήνυμα τοῦ Ἰδιομέλου

Τὸ θεοτοκίον παρουσιάζει τὴν Παναγία ὡς «τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Μήτηρ» καὶ μητέρα ὅλων τῶν πιστῶν μελῶν τῆς ἐκκλησίας. Ὁ ὕμνογράφος μεταφέρει τὸ μήνυμα πὼς ἡ Θεοτόκος εἶναι πραγματικὰ ἡ κοινὴ μητέρα ὅλων τῶν ζώντων, τῶν ἀναγεννημένων πιστῶν, καὶ ὁ Χριστὸς ὁ «πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς»¹⁰². Γι' αὐτὸ οἱ

99. Φιλίπ. 3, 10.

100. Γρ. Νύσσης, *Ἀντιρόητικὸς πρὸς τὰ Ἀπολλιναρίου*, PG 45, 1153D -1156A.

101. Ἰω. Χρυσόστομος, *Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κοιμητηρίου*, 2 PG 49, 396, Evdokimov P., *Ἡ Ὁρθοδοξία*, ἐκδ. Β. Ρηγόπουλος, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 436.

102. Ῥωμ. 8, 29.

πιστοὶ καλοῦνται μέσα ἀπὸ τὸν ὕμνο νὰ μιμηθοῦν τὸν βίῳ τῆς Θεοτόκου καὶ νὰ γεννηθεῖ μέσα τους μυστικά ὁ Χριστὸς καὶ ἔτσι νὰ γίνῃ βιωματικὴ ἢ σωτηρία¹⁰³.

Ἡ «κραυγὴ» πρὸς τὴν Παναγία «ἰκέτευε ἐλεηθῆναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ» θυμίζει στοὺς πιστοὺς πὼς «πολὺ ἰσχύει δέησις Μητρὸς πρὸς εὐμένειαν Δεσπότης». Ἔτσι ὁ ὕμνωδὸς μεταφέρει τὴν ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου νὰ προσφύγῃ στὶς μεσιτεῖες τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἐφ' ὅσον ὁ ἴδιος νιώθει ἀδύναμος καθὼς συναισθάνεται τὴν ἀμαρτωλότητά του. Ἡ οἰκείωση τῆς σωτηρίας γίνεται δυνατὴ μόνο μὲ τὶς πρεσβείες τῆς Θεοτόκου, διότι εἶναι τὸ πρότυπο ἀγίου βίου ποὺ ὁδηγεῖ στὴ μετάνοια¹⁰⁴. Συνεπῶς ἡ Θεοτόκος δὲν σώζει, ἀλλὰ καὶ δὲν σωζόμαστε χωρὶς αὐτήν¹⁰⁵.

Ἡ ἀποστροφή τοῦ ὕμνου «Ἄγνη Παρθένε» τονίζει ἰδιαιτέρως τὴν παρθενία τῆς Παναγίας ὡς τέρμα στὴν κυριαρχία τοῦ θανάτου καὶ ἀπαρχὴ τῆς καινῆς κτίσεως ἐπαναφέροντας τὸν ἄνθρωπο στὴν προηγούμενη καινὴ παρθενικὴ φύση¹⁰⁶. Ἡ παρθενία τῆς Θεοτόκου συντρίβει τὸν Ἄδῃ: «πύλας Ἄδου Δέσποινα, τῷ τόκῳ σου συντρίψασα» καὶ καταργεῖ τὰ θεμέλια τῆς φθορᾶς. Ὁ ὕμνωδὸς ὑπαινίσσεται πὼς ὁ φυσικὸς τρόπος σύλληψης καὶ γέννησης βρισκόταν στὴ σφαῖρα τῆς πτώσεως, ἐνῶ μὲ τὸν τόκο τῆς Παναγίας διακόπτεται ἡ συνέχεια τῆς φύσεως στὴ γενετικὴ ρίζα τοῦ προπάτορα¹⁰⁷.

Συνεπῶς ἡ Θεοτόκος δημιουργεῖ γιὰ τὸν ἄνθρωπο τὸν νέο κόσμο τῆς ἐλευθερίας ἀπὸ τὴ φθορὰ καὶ τὸν θάνατο, μὲ μιὰ νέα γέννηση πνευματικὴ καὶ ἀφθαρτη. Τὸ σημεῖο αὐτῆς τῆς γέννησης εἶναι τὸ ἀειπάρθενο τῆς Παναγίας ὡς σύμβολο ἀνακαινίσεως τοῦ κόσμου

103. Συμεὼν Νέου Θεολόγου, *Ἠθικός* 10, SC129, σ. 320. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Κεφάλαια Διάφορα*, 1,8, PG 90, 1181AB. Μαντζαρίδη Γ., *Ὁρθόδοξη πνευματικὴ ζωὴ*, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 47, Τσάμη Δ., *Ἀγιολογία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας*, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 59.

104. Ἰωσήφ Ὑμνογράφου, *Θεοτοκία*, PG 105, 1117D.

105. Μαντζαρίδη Γ., *Ὁρθόδοξη πνευματικὴ ζωὴ*, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 126.

106. Μαντζαρίδη Γ., *Χριστιανικὴ Ἠθικὴ II*, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1981, σ. 359.

107. Θεοδώρου Ἀ., *Ἡ Θεολογία τοῦ φωτὸς τῆς δόξης*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 2001, σ. 115.

μέσα ἀπὸ τὸ θαῦμα τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου, ποὺ μεταφέρει καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀπελευθέρωσης ἀπὸ τὸν θάνατο ὅπως αὐτὸ παρουσιάζεται ἀπὸ τὸν παραπάνω ὕμνο.

Ἐπίλογος

Τὰ νεκρώσιμα ἰδιόμελα εἶναι ποίημα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ ψάλλονται κατὰ τοὺς ὀκτὼ ἤχους τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς.

Μὲ τὴ συνεχῆ ἐναλλαγὴ τῶν ἤχων γεννῶνται στίς ψυχές τοῦ ἐκκλησιάσματος ἀνάμικτα αἰσθήματα πότε θλίψεως γιὰ τὴν ἁμαρτία, πότε παρηγοριᾶς καὶ πότε ἐλπίδας γιὰ σωτηρία. Τὰ τροπάρια προσφέρουν εὐκαιρία γιὰ συντριβὴ καὶ μετάνοια, ὥστε νὰ ἔλθει τελικὰ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ἡ ψυχὴ ἀποβάλλει ὅ,τι παλαιὸ ἔχει μέσα της καὶ ἐνδύεται καθετὶ τὸ καινούργιο ποὺ ὁδηγεῖ στὴ γνώση τοῦ Θεοῦ.

Τὰ νεκρώσιμα ἰδιόμελα ὡς μήνυμα παρουσιάζουν κυρίως τὴ ματαιότητα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ εἰδικὰ ἐκείνων τὰ ὁποῖα δὲν παραμένουν μετὰ ἀπὸ τὸν θάνατο ὅπως εἶναι ὁ πλοῦτος, ἡ δόξα καὶ τὸ σωματικὸ κάλλος. Τὰ γήινα πράγματα εἶναι ὅλα τους ἀπατηλὰ καὶ πρὸ ἀδύνατα καὶ ἀπὸ τὴν σκιά τὴν ἴδια ἢ τὰ ὄνειρα. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος βρίσκεται μπροστὰ στὸ θλιβερὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἁμαρτίας ποὺ εἶναι ὁ θάνατος, πρέπει νὰ στρέψει τὸν νοῦ του μὲ ἐλπίδα στὸν Θεό, ἀπομακρυσμένος ἀπὸ κάθε βιοτικὴ διάσπαση, ἢ ὁποῖα τελικὰ ἀποδεικνύεται μάταιη.

Ἡ ἀγωνία καὶ τὰ δάκρυα τῆς ψυχῆς ποὺ ἀποχωρίζεται τὸ σῶμα εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ θέματα τῶν νεκρώσιμων ἰδιόμελων ποὺ ἐντείνει τὴν τραγικότητα τοῦ θανάτου. Κατὰ τὴν ὥρα τοῦ θανάτου γίνεται ἀγώνας, ὥστε ψυχὴ καὶ σῶμα νὰ μὴν ἀποχωρισθοῦν ἀλλὰ νὰ παραμείνουν μαζί.

Ἀκόμη ἡ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου ὡς ψυχοσωματικῆς ἐνότητας εἶναι ἀποτέλεσμα θείας ἀγάπης καὶ πρόνοιας. Μέσα σὲ αὐτὴν τὴν προοπτικὴ, ὁ θάνατος ποὺ ἔρχεται καὶ διαλύει τὴ συμφυῖα ψυχῆς καὶ σώματος δὲν ἀποτελεῖ πλέον στοιχεῖο φόβου ἀλλὰ καθίσταται ἀπλῶς μία διάβαση πρὸς τὴν αἰώνια ζωὴ

καὶ τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ποὺ στηρίζεται στὴν προσδοκία τῆς μελλούσης ἀναστάσεως.

Ἐπιπλέον τονίζεται καὶ ὁ λόγος ποὺ ὁ ἄνθρωπος βρέθηκε ἐκτὸς παραδείσου, ποὺ εἶναι ἡ προσβολὴ τοῦ διαβόλου. Ἡ Ἐκκλησία παρουσιάζει ὅλη αὐτὴν τὴν τραγικότητα τοῦ θανάτου, ὄχι γιὰ νὰ ἀπελπίζει τὸν ἄνθρωπο ἀλλὰ γιὰ νὰ συναισθανθεῖ ὁ ἴδιος τὴ συμφορὰ καὶ νὰ διερωτηθεῖ γύρω ἀπὸ τὸ μυστήριο τοῦ θανάτου. Ἡ Ἐκκλησία δὲν τρομάζει τὰ μέλη της, ἀλλὰ τὰ βοηθεῖ νὰ ὑπερβοῦν τὸ μυστήριο μὲ τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴ. Ὁ πιστὸς βιώνει κατὰ τὴν ὥρα τῆς νεκρώσιμης ἀκολουθίας τὴν ὑπέρβαση τοῦ θανάτου ἀκριβῶς στὸ πρόσωπο τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ καὶ στὴν ἔνωση ζώντων καὶ κεκοιμημένων κατὰ τὴ στιγμή τῆς προσευχῆς γιὰ τὴν ἀνάπαυση τῶν κεκοιμημένων ἀδερφῶν. Ἐπομένως τὸ κεντρικὸ μῆνυμα τῶν νεκρώσιμων ἰδιόμελων εἶναι ὅτι ὁ Θεὸς ἀναπαύει τὸν ἄνθρωπο ὡς νικητῆς ὁ ἴδιος τοῦ θανάτου, πηγὴ τοῦ ἐλέους καὶ τῶν οἰκτιρμῶν, ὡς φιλόανθρωπος Θεός.

SUMMARY

The funeral Idiomela and their message

By Dimitrios Choilous,
PhD of Theology, PostDoc Researcher

This article examines the theology of the blessings of the sacrificial sequence. The sermon of the Holy Word in the Orthodox Church possesses a special place in Christian worship, the Divine Liturgy and the solemn services. The Church in general conveys the message of salvation through the preaching of verbal sermon and also through dogmatic texts, gifted to us by God through the sermon and the interpretation of the Gospel, and namely through the hymnography that a short sermon consists.

The funeral service is a fine example of a melodious sermon expressing hope for the expectation of the prospective resurrection

of the dead. Its composition, with an impeccable dogmatic theology part about the resurrection and its exquisite melody, offers exaltation and hope to the congregant. Through the various funeral troparia, hymns and kontakia the Church conveys the theological teaching concerning the event of death and can furthermore teach the congregation about the correct attitude against this terrifying mystery of life.

The analysis concerning the hymnography of the funeral service leads to the conclusion that every hymn contains its own messages and teachings. The funeral service poet sees to present aspects of the orthodox faith and theology with every hymn. The rich biblical substantiation of the hymns and their combination with poetic words and dogmatic concepts is remarkable indeed.

All the above help the members of the Church to confront the terrifying mystery of death through the religious perspective of Resurrection, as expressed by the hymnology of the funeral service based on the triumph of the resurrected Christ over death.